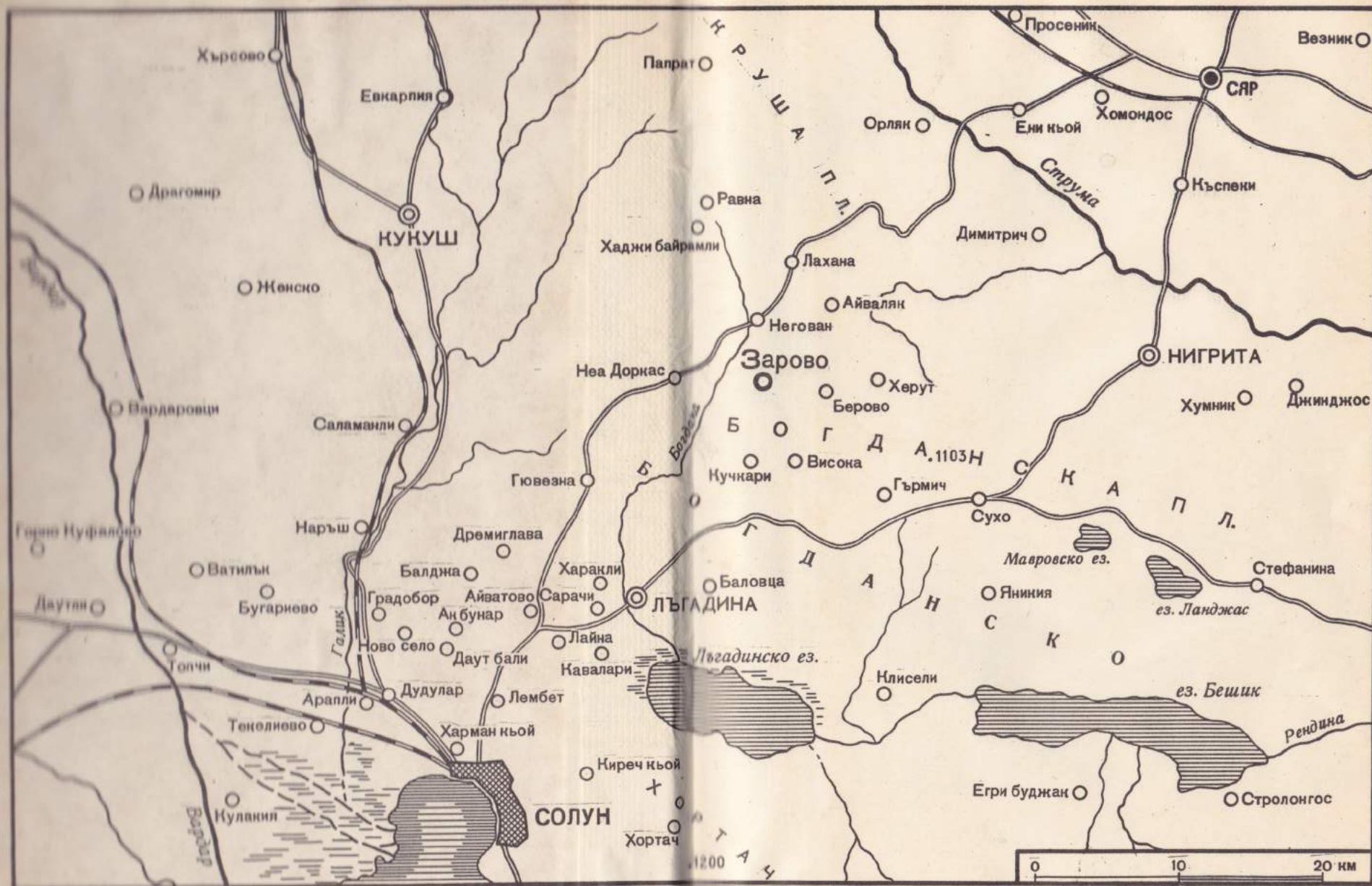

По карта на Македония 1:300 000, издание на Македонския научен институт, София, 1936 г.

A. H. Brown

ДИРЕКЦИЯ "КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО"

ПРИ О Н С. - БЛАГОВЕВГРАД

ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА ПРИ БАН - СОФИЯ

Антон Попстоилов
СЕЛО ЗАРОВО
СОЛУНСКО
историко-фолклорно
и езиковедско изследване

ПОДГОТВИ И РЕДАКТИРА

Костадин Динчев

СОФИЯ . 1979

Издателство на Българската академия на науките

*За
д-р. Сил. Ситанова
когато узвучение
за групите
всички съдружници
на Издателство*

ЗАРОВО

I.

ПОЛОЖЕНИЕ, ГРАНИЦИ И ГОЛЕМИНА

На североизток от гр. Солун, на разстояние 9 часа или около 45 километра, се намира в Лъгадинската околия село Зарово, разположено на едно възвишение от клоновете на Карадаг или Круша планина. То граничи на с.з. със с. Негован, на ю.з. със село Богородица, на ю.и. със село Висока и на с.и. със с. Берово и р. Богдана. Всички гранични села са български, с изключение на Берово, гръцко село. Цялото землище на селото възлиза на 50 000 декара. Заровските местности носят следните имена: Бѣлѣта прѣс, Бѣрбѹт, Бѣлѣво градиштѣ, Бѣгдана (р.), Бѣйна (р.), Бѹльда, Гѣламацкѣйо хѣндак, Гѣлма кѣрпа, Гѣльйо хрид, Грѣмнѣс, Дрѹбѣриков хрид, Дидѣйка, Дедѣйков клѣдѣнц, Димитрѣв кѣнач, Дѣнчѣва кѣрия, Дрѣнчѣва градина, Дрѹмов хрид, Дрѣнкарка, Дѹловѣ бахчѣ, Ёсиф хрид, Кѣлино брѣдо, Кѣраданѣвица, Кѣрадекица, Кѣрпѹзов хрид, Кѣл-тѣпѣ, Кѣчѣв хрид, Кѣрѣва дѣмбица, Кѹзо, Кѣчѣв хрид, Лѣфтѣрѣв хрид, Липѣ, Лѣмпарѣво градиштѣ, Мѣковѣ лѣнка, Мѣрина пѣлина, Мѣрица (р.), Мѣтовѣта ѣка, Мурѣтица, Мѣшковѣ нѣва, Нѣговѣанскѣйо пѣнтѣ, Нѣрѣзи, Ёслѣво, Ёстрѣто брѣдо, Пѣргѣвица Ёдѣница, Пѣривѣч, Пѣповѣ чѣшма, Путѣна, Рѣндѣвадник, Свѣта недѣля, Слѣвица, Стѣрѣцѣво клѣдѣнц, Стрѣпиштѣ, Тѣрѣво градиштѣ, Тѣш-бѹнар, Тѣдѣрѣва бѣхчѣ, Тѣпѣмлар, Туриѣца, Тѹтѹлѣвка, Фѣндаклѣк, Хѣркуница, Чѣркѹштѣ, Шѣшковѣ брѣстѣ и Янаковѣ тѹмба.

Отдалече село Зарово изглежда на малък градец, раз-

положен на голи хридове. Почти всички къщи са двуетажни, покрити с керамиди и измазани отвън и отвътре с вар. По-довете на къщите, които не са послани с дъски, измазват се с местна бяла пръст. С такъва пръст измазват и стени-те на стаите, ако не са измазани с вар. Плевните, обори-те и гумната са вън от селото. Вътре в селото има чети-ри чешми със студена изворна вода, която се каптира в голямата кория, на с.и. от селото. Дворовете на къщите, улиците, както и самите къщи се държат извънредно чисто: неизметен двор и неизмазана къща в Зарово няма да видиш.

В землището на Зарово минават реките Богдана, Бояна, Марица и Круша. Най-пълноводна от тях е Богдана – през цялата година не пресъхва. Другите речички през лятото пресъхват. На р.Богдана има четири воденици с по един камък, а именно: Кушова, Средна, Пирговица и Стаматова. Също има и на р.Круша една воденица, нарича се Бояджие-ва, а така също и на р.Бояна, именувана Боянска водени-ца.

Землището на Зарово е плодородно. В него виреят всички житни растения, ливади, бостани, зеленчукови и овощни градини, черница, тютюн, коноп, лен, цвекло,кар-тофи, лоза и др. По влажните места около реките и доло-вете вирее тополата (*Populus nigra*), която достига до 20-30 метра височина. Също в долищата се среща лепкава елха (*Alnus glutinosa*), размесена с храсталак върба. По безводните и каменливи хридове расте пърнар, който на-селението бере за гориво.

На особена почит в Зарово от домашния едър добитък е мулето (мъската), защото голяма част от населението се занимава с кираджилък. А по стръмните и без пътища места издържа главно мулето. От дребния домашен добитък

главно се развъжда овцата. Кози малко се развъждат.

От хищните животни най-често се среща вълкът (*Canus lupus*), който зимно време слиза и в селото. Лисицата е много разпространена и е голям бич за кокошките. Невест-тулката (*Mustela vulgaris*) е изстребителка на мишките и змиите. Твърде много се срещат заеци (*Lepus timidus*) в храсталците на хълмистите места.

От дивите птици срещат се сокол (*Falco peregrinus*), ястреб (*Astur nisus*), кукумявка (*Athene noctua*), която се смята за зловеща птица, гарван (*Corvidae*), врани, свраки, кукувица и др. От пойните птици: чучулига, стърчи опашка, синигер, славей, кос и др. От влечугите, земноводните и други по-низши животни срещат се: жаби, костенурки, охлюви, гущери, змии и др.

II.

ИСТОРИКО-ЕТНОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД

Отначало село Зарово не е било заселено на сегашното си място, а на Билево градище. По предание се казва, че Зарово с близките си по говор села Висока и Сухо отначало образували едно село. То било заселено в Лъгадинското поле при днешното погърчено село Гювезна (Гоздуву). Именуvalo се е Зарвинца, както и до днес се нарича от местното му население. Местността на юг от Гювезна, покрай река Богдана, и до днес се казва Ески-Зарово. Причината да напуснат това селище населението му била честото наводнение на Богдана и засипване, заравяне на къщите, от тук и името на селото, според това предание. Според друго предание, името на селото си водило от заорване против чумата. Заорването ставало с орало, тег-

лено от два вола и управлявано от двама братя близнаци. Близнаците правили ново рало, а желязото за палешника събирали тайно от девет села. Палешника правили близнаци братя нощно време. Заорването станало нощно време. Определили мястото за заорване и на него теглили една бразда от запад към изток – голям кръг, който обгрънал цялото землище на селото. През време, когато традло заорването, населението било в къщите и не излизало навън; овчарите и работниците вън от селото били се прибрали тази вечер в селото.

В първото предание може да предположим, че има известна вероятност за произхода на селото. Не е далече от истината обстоятелството, че първоначално селата Зарово, Висока и Сухо били едно село. Това иде да потвърди еднаквият им архаистичен говор, който в никое друго село на Лъгадинската околия не е тъй запазен, както в тия три села, като изключим с. Богородица, образувано неотдавна от преселенци из Зарово, и с. Илинец или Клисели, също преселенци из с. Сухо. Всякак етимологията на Зарово остава тъмна и мъчно обяснима, макар че съм наклонен да приема, че то води началото си от глагола заравям. Значи, първоначалното му селище трябва да отнесем към с. Гювезна.

От кога води началото си с. Зарово, не е известно: няма историческо свидетелство, от което да знаем за това. Знае се само, че през XIV в., във време на завладяване на тия места от турците, господар на Южна Македония, от гр. Сяр до р. Вардар, е бил Богдан, който се подчинил на турския султан Мурад¹⁾. През средните векове тия места, както се знае от историята, били са визан-

1) Д-р Конст. Йос. Иречек, История болгар. Одеса, 1878, 417 и 436 стр.

тийски, а известно време са влизали в българското царство, във времето на цар Симеон (IX в.), на цар Калоян (XII в.) и на цар Иван Асен II (XIII в.).

Планинската област на Лъгадинската околия в Круша планина с българските села Зарово, Висока, Сухо, Негован, Богородица и Равна, гръцките Берово и Херут и турските (юручките) Ййваляк, Кучкари, Отмаиля, Хаджи Байрамли и др. съставлява особна нахия, известна под име Богдан-нахияси. Това име, както и името на р.Богдана, напомня владетеля Богдан. По предание, казва се, че седалището му е било в Сухо. Кулата му се е намирала на един връх, който и до днес носи името му Богдан до турското село Гърмич, близу до Сухо. От този връх извира р.Богдана. За Богдановата кула се разправя, че когато владееял тук Богдан, отвъд прохода "Небой се куло", който е на планината Хортач изотделял Солунското поле от другите полета, била нападната от турците. Богдан не можал да устои на турската сила, боят продължил до втичането на р.Богдана в Лъгадинското езеро: цялото езеро се напълнило с лешове на хора, а реката почерняла от кръв и се влачила нови трупове. Боят се свършил, след като бил убит Богдан. От тогава до днес владенията му минали в турски ръце, а кулите му били разрушени до основи¹⁾.

Тия сведения можах да намеря за планинската област в Круша планина, наречена Богданско. Специално за Зарово или за друго някое село в Богданско не се говори в никой стар паметник. Късно то става известно поради своя архаистичен говор, за който ще говоря на особно место.

1) Н.Цицов, Кулата на Богдан войвода в "Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. София, 1891, кн. IV отд.3, 156 стр.

Зарово има [239] къщи с [1256] души¹⁾ чисто българско население, което признава духовното ведомство на Българската Екзархия в Цариград, с изключение на едно семейство с един свещеник, признаващо Цариградската гръцка патриаршия. Друго население в селото няма. На ю.и. от селото има остатъци от турски гробища; а това показва, че тук някога са живели турци. За изселването им те разправя, че един заровец, на име Крив-Стоян, често отивал при кадията в Лъгадина (Лангаза) и набедявал турците, че не пазят мюсюлманската вяра и че повече клонят на християни, отколкото на мухамедани. По повод на това, кадията ги преселил в с. Висока. От тогава, казва преданието, не се поселявали турци в Зарово.²⁾

Мъжкото население в Зарово, както и във Висока и Сухо, се рязко различава от българското население в околното българско население в селата Негован и Равна не само по говор, но и по тип и по интелект. Заровчанинът е блондин, висок, сериозен, трезвен и извънредно много трудолюбив. Той скъпи своята народност, гордее се с нея и за никаква цена не търгува с нея. Много гъркини от селата Берово и Херут са женени за заровчани, но нито една от тях не е повлияла да се погърчи някое семейство, напротив те ставали добри българки. Тази особна черта в характера на заровеца трябва да се отбележи и подчертае, защото смесените бракове в други лъгадински села, като в Балджа, Дреми Глав, Лъганово или Лайна, Гивезна и в самия градец Лъгадина, щом влезе гъркиня в българското семейство, тя налага своя език и то се погърчва. Главно

1) У.В.Кънчов, Македония (София, 1900) са посочени на стр. 170 общо 1600, а у мен, На гости в Зарово и Висока, в "Българска сбирка" VII (София, 1900) на стр. 636-239 къщи с 1256 души.

-2) Вж. у мен, пос. съч. стр. 637.

чрез женитбите казаните села са погърчени, и вече българският език не се чува в тях. В с. Айватово (Лъгадинско) има отдавна гръцко училище, но селяните не се женият за гъркини, за това е запазен българският говор в това село.¹⁾

До колко много заровецът държи за своето достойнство, ясно се вижда от следната случка. На 4 април 1900 год. на отиване в Зарово и Висока да изучавам говора им, сприх се на почивка в гр. Лъгадина. Беше пазарен ден. Пазаргати имаше толкова много, щото едвам намерих място в един нишо и никакъв хан да почина. Тук ми обърна внимание една разпразил "за българско" между двама селяни – единия от Зарово, а другия от Висока. Причината да се появи тази разпразил беше следната: ханджията донесе цял хляб да обядва високалията, но последният, без да забележи, че наблизу има заровец, казва на ханджията:

– Аз не съм заровец, та ми донасяш цял пещеник(хляб)?

В това време заровецът Петър Канелов, на възраст 40-годишен, среден ръст, със силен гняв се обръща към високалията и му казва:

– Абе, да не си внук на английската мадама (разбира царстващата кралица Виктория), та толкова малко идеш? Ако заровци ядат по пещеник, височани – по два²⁾

Заровци мразят всички селяни в Лъгадинско, като гъркомани, а особно височани, като съседи. Пък и Зарово е като трън в очите на всички села, че признава своето родно духовенство Българската Екзархия, пази своя език като светиня и в училището се учи на матерния си език. За това именно него сполетя най-голямото нещастие през

1) В. Кънчов, п. с. 75.

2) Вж. моята пос. ст. 633.

време на Междусъюзнишката война (1913 г.).

Мъжката носия не се различава от тази на "конярите" или "юруците"¹⁾. Берин бечви и либадета са връхните им дрехи с фес на главата, а по-старите увити е черни чалми; под либадетата носят памучни антерии, домашна изработка.

Женската носия се състои от кавѳт (антерия), клинѳ (пола), рънкав и кошуля; на главата си носят фес с тепе-лък, около който завиват косата си, сплетена на една плетенка. Цялата женска носия също е домашна изработка.

В домашния си живот заровци, макар да са запазили стари славянски черти, извънредно много са се повлияли от заобикалящите ги гърци и турци. Ще спомена за някои характерни черти из живота на заровци, за да изпъкне навън чуждото влияние. Първо и първо, прави силно впечатление, че заровци са чистоплътни, и в къщи жените пазят примерна чистота: за всеки по-голям празник домакинята измазва с бяла пръст подовете на къщите, ако не са с дъски, и стените, ако не са варосани. Постилат гостната стая с килими, а наоколо поставят възглавници. Това е по влияние от гръцкия градски живот в градовете Солун, Нигрита и Сяр. Друго, когато жена поздравява мъж, покланя се първо на дясната, после на лявата му страна, също както турците на байрам; когато мъж се здрависва с по-стара жена, последната си целува ръката отгоре върху китката

1) Турското население по ония места се нарича "коняри", като преселенци от малоазийския град Коня, старият Икония, седалищен град на селджушките турци, а също се нарича и "юруци", "юрук", от турския гл. "юрюмек" = ходя, и значи още номадец, скиталец, като овчари, които пътуват със стадата зиме по топлите полета, а лете по планините (К. Иречек, Пътувания по България. Пловдив, 1899. 404 стр.)

на две места, а третия път я допира до челото си. Този начин на поздравление е заимствуван от турците. Трето, също по влияние на гърците е усвоен обичаят, годеници да продължават да седат по 4-5 години. Често пъти имало е случаи годежите да се развалят, а това е водило до големи разправии, ставали са кръвни неприатели.

Колкото и да са били чуждите влияния силни върху домашния и обществен живот на заровчани, те пазят и много стари обреди и обичаи. Напр. на големи празници се извършва обредът "обуй". Състои се в това: родителите от къщата на годеника или негови роднини занасят на годеницата обуца, павти, обеци, пръстени, а годеницата изпраща по тях бохчалък на годеника.¹⁾

На Малка Богородица (21 септември) се извършва обряда "джамала" за в полза на църковната каса. Обредът се състои в това: един момък се облича със скъсани дрехи наопако и лицето му почерняват със сажди; в ръцете му дават тояга за подпорка на старите му кости; него именуват "джамала". Втор момък се маскира за "камила": главата и лицето му покриват със скъсана черга, а на раменете му поставят две дъски, които да наподобяват камилски самар; на тях прикачат звънци, за да се вдига шум! Трети момък става "камилджия", малко маскиран, който води "камилата". Така нагласени тримата с други деца отиват от къща в къща и събират пари, жито, брашно и др. Всичко събрано се предава на църковните епитропи, които от своя страна дават от събраното на участниците да си приготвят вечеря.

Обредът "джамала" напомня много кистендилския обред

1) Вж. моята пос.ст. 644 стр.

със същото име¹⁾.

На втория ден по Великден, след отпуск на черква, става откупване на църковните икони, за да бъдат носени от селяни при обикаляне землището на селото. Кой коя икона да носи, става с наддаване: който даде повече пари, той ще носи иконата. След като се заемат определените икони да се носят, изнасят се хоругвите и кръстовете от църквата и на чело със свещениците в църковно одеяние с мъже и жени при пеяние църковни молитви, заобикалят сеитбите на селото.

Приведеният заровски обред много напомня югозападния македонски обред "покръсти".²⁾

На 1 март учениците от училището правят изкуствени ластовички и с тях отиват от къща в къща и събират подаръци за в полза на училището. Отиват и в близкото гръцко село Берово, където им също давали подаръци. Обичаят се извършва и в гръцките села, както и в Зарово.

На Илинден в селската кория, на храмовия празник на селската църква се коли общ селски курбан. Заколват се няколко овни, уварват се и се раздават на семействата, насядали под сянка на дъбовите дървета.

Докато се увари курбанът и след общата трапеза, момите и момците играят хоро на песни:

Една седмица пред Лазаровден всяка къща прави коливо от пшеница и раздава за здраве. На самия Лазаровден момичета на групи по 5-6 отиват от къща в къща и пеят лазарски песни. На този [ден] годениците отиват в Св. Гора и посещават всички манастири; връщат се на Томина неделя.

На Георгиевден моми и момчета извън селото в корията

1) Вж. описанието на обреда "Джамала" в с. Гращица, Кюстендилско, от Хр. П. Стоилов; "Джамала" в "Бълг. Сбирка" XI (1904) 437-439 стр.

2) Вж. моята студия, Молба за дъжд, в "Сборник за нар. умо-
тв., наука и книж." XVIII (1901), 449 стр.

правят люлки и се люлеят. При люленето пеят любовни песни, които имат смисъл за по-скоро женитба на младите.

Хората на песни в Зарово са много обикнати: всеки празник се образуват хора на селското игрище.¹⁾

III

ПОМИНЪК. ХРАНА

Почвата на заровския район не е толкова пригодна за житните растения, пък и не е достатъчна да изхранва селото само от земледелие, за това заровчани се занимават и с кираджилък. Скотовъдството е ограничено в малък размер, понеже пасбищата са недостатъчни. В миналото, до 90-те години на XIX век, главната домашна индустрия е била в тъчене на аладжи. Имало е повече от 60 стана (разбоя) за аладжи. Приготвените аладжи се продавали из юрчките села в околността на Круша планина. Тази индустрия, следствие на фабричната индустрия, пропаднала — останали са в цялото село два-три разбоя.

След пропадането на местните аладжи заровци са се заловили с развъждане на копринени буби.

И днес копринарството в Зарово заема видно място: няма семейство, което да няма черничева градина и да не отгледва копринени буби. Бубите или се сурови продават в Солун, или от тях точат свила за преданги за местни нужди, от която тъчат извънредно хубави копринени платна за ризи, чаршафи, възглавници и пр.

Напоследък заровчани се заловиха да саят в голямо количество тютюн. Почвата им благоприятствува да произведат доброкачествен тютюн. Старателното отглеждане и

1) По-нататък ще наведе няколко хороходни песни.

разпределение на тютюна от заровци увеличава покупателната му стойност.

Главната храна на заровци е царевичен хляб, фасул, болгур и риба. Към последната те са много пристрастени: всяка къща поставя в солило по няколко килограма шаран. Обикновено солен шаран готвят с ориз и праз-лук.

IV

ЦЪРКОВНО-УЧИЛИЩНО ДЕЛО

В нашето възраждане като главни фактори на всяко място се явяват църквата и училището, които действуват заедно и в съгласие. Обществените сили от начало се групират около църквата, около свещеника и от тук почват да мислят за родно училище, за матерен език. И в Зарово възраждането почва от служителите на църквата. През 1834 год. се съградила църквата "Св.Илия" в Зарово. От начало в нея се служило по гръцки език, но обикновено евангелието във време на служба свещеникът го е превеждал и на местен български език. Такава практика е била въведена и в близкото село Негован¹⁾. Тук му е мястото да спомена и да наблегна за едно важно обстоятелство върху националното самосъзнание на македонския българин, а именно: през 1852 год. архимандрит Хаджи Павел Божиградски от с. Кониково (Ен.Вардарско) печати е гръцки букви на български говор евангелие, а 11 години подир него приготвя ръкописно неделно евангелие, пак с гръцки букви на български говор, местно наречие, Евстати Киприад ди от с.Колакия (Солунско) при устието на Вардар²⁾. Спо-

1) Вж. Автобиография на Архимандрит Иона Маджаров, в "Учил Преглед" XXVI (София, 1927), кн. 1, стр. 82 и др.

2) Вж. моята статия Архимандрит Хаджи Павел Божигробски, в "Общ Подем" I (София, 1917), кн. XI и XII, 578 ст.

менвам тук това, за да изтъкна, че възраждането на за-
ровци е самобитно, неподказано им отън, а по свой по-
чин, като са търсили повод, за да издигнат високия си
глас, в черквата да се чете по славянски, а в училище-
то да се учи по български език.

За пръв път се отваря гръцко училище в Зарово през
1869 год. Отначало мнозина от селяните погледнали с ло-
шо око на училището, та за туй и не пращали децата си
в него. То се посещавало от 20-25 ученика; криво-ляво
просъществувало три години. Пръв заговорил за "българска
книга" в 1871 год. Константин Аврамов, баща на свещеник
Ангел Константинов. Той се срещнал в гр. Кукуш с един
български учител, който го завел в българското училище
и му вдъхнал български дух, като го посъветвал да заме-
нят в селото гръцкото училище с българско. Подарил му
и една българска книжка. Като се завърнал в селото, раз-
правил на селяните как децата в Кукуш, каквото чели в
книгите, всичко разбирали, пък и той всичко разбрал.
Той не скривал радостта си от виденото в Кукуш и почнал
да говори на селяните и те да преобърнат гръцкото учи-
лище на българско, за да могат да разбират децата им,
каквото четат в книгите. Това желание на уважавания сел-
ски първенец К. Аврамов било прието с голяма радост от
цялото население в селото, а особно наблегнали за по-
скорошното му изпълнение селските свещеници: Петър Во-
ловаров, Захария Шолков и Ангел Константинов. В същата
година (1871) К. Аврамов заедно със сина си Ангел придру-
жил покойния свещ. Георгия Плянгов до Солун за ръкопо-
лагането му от гръцкия митрополит. Пред владиката К. Ав-
рамов отворил дума, че добре би било да се чете в цър-
квата им по славянски, а в училището им децата да се

учат на българска книга. Владиката се нервирал и му отговорил:

- Трябва цялото село да се прекръсти с боза, та после искайте българско учение.

- Свети владико, възразил му К.Аврамов, ти си най-голям бозаджия и теб се пада това да извършиш.

След тези остри нападки връщат се и тримата в селото и подеват силна борба срещу владиката "за българско". Борбата се свършила в полза на българите, и на другата година (1872) цялото село минало под ведомството на родното си духовно началство, Българската Екзархия в Цариград. В същата година изхвърлили от църквата и от училището гръцкия език и го заменили с матерния си български език. В цялото село останали няколко къщи да признават патриаршията, ала в последствие и те минали в лоното на Екзархията. През 1892 едно семейство, на което главата бил свещеник, поради селски разпрасии, отметнало се от Екзархията и признало патриаршията. Само то останало гъркоманско, на което Солунския гръцки митрополит построил параклис и го издържал изцяло. И тъй, гъркоманите останали да се представляват в Зарово само с едно семейство.

В Лъгадинската околия първо Зарово се отказало от патриаршията, след него Негован, но последното не изцяло. Понеже Зарово изцяло минало под Екзархията, то селската църква и училище останали на екзархистите. Тук гръцките усилия да вземат поне църквата не успели. Примерът на Зарово последвала и по-голямата част от населението във Висока и Сухо, но тук гъркоманите са били силни, та не успели екзархистите българи нито училище да отворят, нито да служат по славянски в черквите.

В тези две села (Висока и Сухо) наистина имаше във всяко село по 5-10 семейства, които се упорито бориха за българско училище и черква, но не сполучиха. За жал, селските първенци и свещениците в тях били отявлени гъркомани, затова българите екзархисти не успели. В Зарово, както видяхме, там е било обратно: подели борбата свещениците и първенците и напълно сполучили.

Един от важните борци за свестяване на българите в Зарово е бил свещ. Петър Воловаров, комуто името споменах по-горе. Дейността на това духовно лице се простира и вън от родното му село Зарово. Неговото отказване от патриаршията се почувствувало много болезнено от солунския гръцки митрополит, изгубил безвъзвратно един отличен черковен певец и добър християнин. Той употребявал всевъзможни средства и му обещавал големи материални облагои, само и само да го отклони от Екзархията, но не успял. Напротив, родолюбивият свещеник Петър, като видал, че българите в Солун образуват отделна община, той ѝ се притекъл на помощ пръв заедно с негованчанина свещ.Ив. Маджаров и височанина свещ. Иван Ангелов, като станали енорийски свещеници, и, без да гледат на ругатните от страна на гърците в Солун, като познати на тях, на 1 септемврий 1873 год. ръсили вода в българските къщи.¹⁾ От Солун свещ.Петър бил извикан от блаженопочившия български екзарх Антим I в Цариград за екзархийски свещеник. През 1877 год. той бил изпратен на заточение в М.Азия с екзарх Антим I. След освобождението им, той се прибрал в София и станал уредник в църквата "Св.Неделя". Свещеник Петър Воловаров се поминал в София, като оставил мили спомени у софианци, заради мелодичния си глас.

1) Автобиография на архим.Ив.Маджаров, 92 стр.

Свещ.Захария Шолков има дял по възраждането на българите в Сяр. За пръв път през 1875 год. той служил в новооткрития български параклис, но бил наказан със затвор, по клеветата на серския гръцки митрополит.¹⁾

Свещ.Георги Плянгов е бил един от ратниците по възраждането не само на Зарово, но и вън от него: Солунската българска община освен че го натоварвала да събира подписи на махзари из българските села в Лъгадинско и Солунско да се откажат от гръцката партиаршия и да минат под ведомството на Българската Екзархия, но го изпращала и с мисия в Цариград при П.Р.Славейков, с когото се познавал лично (запознал се в "Мирчев хан" в Солун). Ето какво препоръчително писмо е издала Солунската българска община на свещ.Георги, за да събира подписи на махзара, който след него ще приведа:

"Солунска-та българска община проважда на Негово Благовейнство священник отец поп Георгіа до селяне-те от Негован, Висока, Сухо, Клисели, Баловца, Лагадина, Кавалари, Харакли, Сарачово, Богородица, Киреч-кий, Лембет, Ак-Бунар, Дауд-Бал, Ново-Село, Градобор, Тритамо, Сарамурово и Тикилиево с махзаръ-т, който тя е предприела да прогласява за присъединение-то свое с Бълг.Екзархия, пригласяюща ги да подпечатят със добра воля, както сами приидохъ и подпечатихъ селяните от Зарово, Айватово, Дудулар, Уч-Хайлар, Салманли, Харман-кий, Шамли-Арапли и Амбарли.

"Това ся дава казанному отцу господину п.Георгіа, за да послужи пред селяне-те от Солунска-та Екзархія, как община-та го е пратила.

-1) Автобиография, стр. 93

"Солунъ, 1872 г. юний 12.

Печат на Солунската
българска църковна
община

Махзарът гласи така:

" Ний покорни-тъ жители отъ Българскій-тъ Народъ въ Солунскя -тя Епархія , находящи ся до сега подъ духовното управлен е на Солунския Митрополитъ, прѣданны и вѣрни подданныи на Н.И.Величество, Тышайшіи-тъ Нашъ Царь и Татко, понеже чреза истекшя -тя година ся издаде Високъ Царски Ферманъ, който прогласява правда-та на нашии-тъ Народъ и въ който въ 10-ий см членъ казва: "Гдѣ-то въобщѣ, има двѣ-тъ третины, ся православни Българе да желятъ да ся съединятъ на Б.Ексархія , ще имъ ся позволява." - Имѣющи прочее пълно увѣреніе, че наше-то населеніе въ Епархія -та ны надминува двѣ-тъ третины, единодушно жаеми присъединеніе -то ѝ на Българския Ексархатъ, споредъ издаденный-тъ Царски Ферманъ, за което (присъединеніе) вѣрноподданически молимъ В.Височ.да благоволите да го признаете. Това, като просимъ отъ В. Вис. въ всякакъвъ случай, остаемъ въ Солунъ на 13 февруара 1872 г."

Следват 29 печати: на Солунската бълг.църковна община, на Струмишката, на частни лица от Солун, между които и на учителката Неделя Петкова, на общини от села и пр..¹⁾

Зарово е отечество на блаженпочившия Охридско-Преспански митрополит Методий (+ 1909 г.), на архимандритите Константин и Методий Воловарови, на свещениците Петър Илиев Беджов, Димитър Петров, Анден Цаприянов Дулов, Андон Воловаров, Продром Будукон, Димитър Ангелов

1) Вж.моята статия, На гости и пр., 641-642 стр.

Петков, Димитър Амов, Ангел Лазаров и др. и на светогорските монаси Артений и Йеринарх Зографски, Спиридон Лазаров, Гимнасий Беджов, Артений Начев, Рафаил Ратев, Прокопий Апостолов, Кирил Ушаков, Исаия и др., както и Севастиян Рилски и Ангеларий Рилски. Към тия духовни лица трябва да споменем дякон Иван Воловаров и иконом Иван Савов, служители в клира на ст.София.

Изброените духовни лица, мнозина от тях вече покойници, са допринесли за възраждането на Зарово, като не са го забравяли, макар и да са били на служба вън от не го.

На особня почит през последните години в Зарово е бил..(изпуснато от автора-б.р.) заради добрините, които той е правил на селото пред турската власт. Той е бил дълги години коджабашия (кмет) на селото и достойно го представявал. Няма заровец, който да не питае уважение и признателност към..(изпуснато от автора-б.р.)

Едновременно с отказване от патриаршията заровчани въвеждат в училището си българския език. Пръв български учител в Зарово е бил дякон Агапий Войнов от гр.Кюстендил¹⁾, който отворил училището през март 1872 год. и учителствувал в него само три месеца, като му плащали от селото месечно 3 лири турски. След него училището функционирало редовно, като било посещавано всяка година от 100-110 ученика и ученички и учители му били през учебните години, както следва:

През 1872/73 и 1873/74 Георгия Манов от гр.Горна Джумая с годишна заплата 25 лири турски.

През 1874/75 втори път учителствувал не цялата учеб-

1) За дейността на тоя народен будител и учител в Македония вж. Йор.Иванов, Северна Македония, София, 1906. 348-351 стр.

на година дякон Агапи Войнов с год.заплата 30 л.т¹
През 1875/76 и 1876/77 Димитър Мавродиев от с.Гайтаниново (Неврокопско) с год.заплата по 30 л.т.

През 1877/78 и 1878/79 Петър Георгиев от Зарово с год.заплата 20 л.т. за първата година и 22 л.т. за втората година.

През 1879/80 Ангел Лазаров от Зарово с год.заплата 15 л.т.

През 1880/81 Иван Димитров от Зарово с год.заплата 16 л.т.

През 1881/82 Петър Беджов от Зарово с 20 л.т. год.заплата.

През 1882/83 Никола Ив.Арнаудов от с.Либяхово (Неврокопско) с 52 л.т.год.заплата, плащани от Българската Екзархия, и Ангел Кирков от Зарово с 12 л.т. год.заплата от селото.

През 1883/84 пак Ник.Ив.Арнаудов със същата заплата и Петър Беджов с 15 л.т. год.заплата.

През 1884/85 и 1885/86 А.Кирков с 20 л.т. год.заплата и 24 л.т. през втората година.

През 1886/87 А.Лазаров с 12 л.т. год.заплата.

През 1887/88 А.Кирков с 14 л.т.

През 1888/89 А.Лазаров с 12 л.т.

През 1889/1890, 1890/91, 1891/92 и 1892/93 Никола Ангелов от с.Висока (Лъгадинско) с 30 л.т., плащани от Екзархията, А.Кирков с 12 л.т. от селото за първата година и 15 л.т. за втората и по 17 л.т. за последните три години и Султана Апостолова от гр.Солун с 25 л.т. от Екзархията.

През 1893/94 Димитър Георгиев от с.Негован (Лъгадинско) с 25 л.т. от Екзархията, Султана Апостолова с 25 л.

1) л.т. - лири турски (б.р.)

т. от Екзархията и А.Кирков с 17 л.т.от селото.

През 1894/95 и 1895/96 Теодор Апостолов от гр.Воден с 25 л.т. от Екзархията, С.Апостолова с 25 л.т. от Екзархията и А.Кирков с 17 л.т. от селото.

През 1896/97 Димитър П.Ангелов от Зарово с 30 л.т. от Екзархията, Екатерина Шумкова от Солун с 25 л.т. от Екзархията и А.Кирков с 17 л.т. от селото.

През 1897/98 Д.П.Ангелов с 25 л.т. и Ек.Шумкова с 18 л.т. от Екзархията и на двамата.

През 1898/99 Д.П.Ангелов с 25 л.т. от Екзархията, А.Кирков с 12 л.т. от селото и Мария Петрова от с.Юнча (Солунско) с 18 л.т. от Екзархията.

През 1899/900 Д.П.Ангелов с 27 л.т., Мария Петрова с 20 л.т. – и двамата плащани от Екзархията – и А.Кирков с 12 л.т. от селото.

През 1900/901 Тодор Воденичаров от гр.Велес с 30 л.т., Мария Петрова с 25 л.т. и Ангел Кирков с 15 л.т.

През 1901/902 същите.

През 1902/903 Георги Анастасов от Ново-Село (Солунско) с 30 л.т., Керана Измирлиева от Зарово с 25 л.т. и А.Кирков с 15 л.т.

През 1903/904 Димитър Антонов от гр.Кукуш с 30 л.т., Керана Измирлиева с 25 л.т. и А.Кирков с 15 л.т.

През 1904/905 Атанас Петров от с.Гръдобор (Солунско) с 30 л.т., Мария Петрова с 25 л.т. и А.Кирков с 15 л.т.

През 1905/906 Георчо П.Ангелов от Зарово с 30 л.т., Александра Костадинова от гр.Солун с 25 л.т. и А.Кирков с 15 л.т.

През 1906/907 същите.

През 1907/908 Костадин Терзиев от Кукуш с 30 л.т., Александра Костадинова с 25 л.т. и А.Кирков с 15 л.т.

През 1908/909 Гаврил Гаврилов от Зарово с 30 л.т.,
Мария Антонова от Гевгелия с 25 л.т. и А.Кирков с 20 л.
т.

През 1909/910 Тодор Поп Георгиев Плянгов от Зарово
с 30 л.т., Мария Антонова с 25 л.т. и А.Кирков с 20 л.т.

През 1910/911 Тодор Поп Георгиев Плянгов с 30 л.т.,
София П.Христова от гр.Солун с 25 л.т. и А.Кирков с 20
л.т.

През 1911/912 Никола Данилов от гр.Кукуш с 30 л.т.,
Еленка Иванова от гр.Шип с 25 л.т. и А.Кирков с 20 л.т.

През 1912/913 Димитър Биков от с.Негован (Лъгадин-
ско) с 30 л.т., Еленка Иванова с 25 л.т. и А.Кирков с
20 л.т.

V.

ОБЩЕСТВЕНО-ПОЛИТИЧЕСКИ И ПРОСВЕТНИ ДЕЙЦИ

Зарово със своето събудено население, укрепнало в
народността си твърде рано, не е било чуждо на всички
ония прояви от обществено-политически и просветен харак-
тер, които засягали изобщо българското племе, благодарене
на самобитната на първо време, а после школувана ин-
телигенция. Тази проява е твърде симптоматична и много
нещо ни подсказва за силния национален дух на това на-
селение. Отдалечено от български духовни центрове, зао-
биколено от съвсем некултурно турско население, което
само с жестокости се проявявало към мирното българско
население и спирало неговия напредък, и под влияние на
гръцката култура от градовете Нигрита, Сяр, и Солун, то
(населението) с жив интерес е следило всяка политическо,
културно и просветно движение. Във войната за освобожде-

нието на България (1877-1878) заровчаните Ангел Бюлюнов (Шарко), хаджи Костадин Демирджия и Георги Рашов, като доброволци, взимат участие. Как да си обясним на глед този странен факт? Кое нещо е подбудило тези синове на Зарово да жертвуват живота си за България? Кой им е вдъхнал тази обич към своя брат? - Високото народностно съзнание у заровеца: той не можел да стои безучастник, когато се решавала съдбата на бойното поле на българското племе, макар и с дни отдалечен от полесражението, притекъл се на помощ. Също Зарово не е останало безучастно и в революционните борби през време на турското владичество в Македония от края на 90-те години на миналия век и от началото на този век до време на Балканската война (1912-1913). Пък и чудно щеше да бъде, ако то (Зарово) останеше индиферентно (равнодушно) в тези епически борби, в които цялото българско население в Македония взе участие, макар че беше най-жестокото измъчвано в затвори, избивано и преследвано, особено след Илинденското въстание (1903), не само от турците, като господари на страната, но и от гръцки и сръбски чети, покровителствувани от турската власт. Ето имената на революционерите от Зарово, които са взимали участие в няколко сражения и в които половината от тях са убити: 1) Александър Химилиев (убит), 2) Вангел Георгиев Джотов, 3) Димитър Костов, 4) Константин Георгиев Джотов (убит), 5) иер.Козма Беджов (убит), 6) Лазар Вангелов Станишев (убит), 7) Константин Стоянов Кажев и 8) Петър Тиров.

Борбите, които селяните водили с гръцката пропаганда, били толкова продължителни, щото селото от време на възраждането до унищожението му през 1913 год. не видяло

ял ден: за гърците и гъркоманите не само от цялата Лъдинска околия, но и от градовете Нигрита, Сяр и Солун го беше като трън в очите им, та гледаха по всякакъв и най-малък повод или просто без причина да му пакостят. Гръцките андартски чети, с появяването си, главна прицелна им беше Зарово. В борба с тях бяха убити следните заповучани: 1) Ангел Шопов, 2) Георги Вангелов Борунов, 3) Георги Постолов, 4) Давид Георгиев Чучуков, 5) Иван Радонов, 6) Продром Великов, 7) Тодор Петров. А ранени са били: 1) Георги Димитров Карадайлиев, 2) Георги Рупов, 3) Димитър Стоянов Славков, 4) Иван Полимеров и 5) Иван Танишев.

През време на Балканската война части от победоносната VII Рилска дивизия минали през Зарово и население-то им устроило такъва среща, каквато рядко били честити да виждат до тогава в похода си: от радост мъже, жени и деца плакали и целували шинелите на войниците. Те забравили мъките, на които били подлагани столетия наред не само от турците, но и от гърците. Горди, че достойно са пазили народността си и зачували езика на св. Кирила и Методия и честити да гостуват у тях български войници, в ликуването не забравяли да се притичат на помощ на войските, кой с каквото можал. Това произвело дълбоко впечатление на войските и с радост и задоволство го разправяха навред.

Зарово е дало и няколко души храбри офицери на българската армия, които са взели участие в Балканската, Междусъюзнишката и Европейската война. Те са: 1) Благой Поп Георгиев Плянгов, 2) Владимир Иконов, 3) Димитър Василев Делев, 4) Ив. Петров Комарев, 5) Митко дякон Иванов и 6) Тодор Тодоров Плянгов.

Будното население на Зарово, което извънредно много обичало просветата, даде на своя народ не само първостепенни свещеници, отличаващи се с мелодично църковно пение, които навред из българските земи със своя християнски характер всаждаха любов между българския народ и надежди за светла бъднина, но от него излязоха и просветени народни учители. Те със своя вроден български дух, където отиваха да всаждат в душата на детето просвета и възпитание, не само изпълняваха бляскаво назначението си като истински народни учители, но и бяха будители на възрастните, вдъхваха им обич към българската книга, към българската народност. Там, където техният глас е бил слаб, те извиквали образите на св. Кирила и Методия, като пазители на езика им, и с тях те побеждавали. Между многото ратници по просветата споменвам имената на няколко народни учители от Зарово, между които някои и до днес носят тежкия кръст на учителството, други се предали на свободни професии, трети чиновници, но всички големи родолюбци и добри общественици. Такива са: 1) Ангел Кирков, 2) Атанас Стоименов, 3) Георги Аладжов, 4) Георги Станишев, 5) Гьорчо Поп Ангелов, 6) Димитър Атанасов Пачев, 7) Димитър Поп Ангелов, 8) Димитър Тодоров, 9) Керана Измирлиева, 10) Петър Георгиев Димов, 11) Тодор Поп Георгиев и др.

Някои от тия учители са покойници. Желателно е живите да опишат своята учителност в Македония във вид на спомени, а за покойниците да пишат домашните им или близките им, съучастниците им и пр. Всеки и най-малък принос за дейността на тия труженици ще бъде от важно значение за възраждането на българите в Македония.

VI.
Г О В О Р

Зарово заедно с Висока и Сухо образува един говор, който поради запазените в него старинни форми и думи в науката се брой за един от архаистичните български говори, най-близък до езика на св.Кирил и Методий.

Този говор стана достояние на науката по една дописка от Висока, печатана в във в. "Съветник"¹⁾. Ето изцяло тази дописка:

"Висока, 20 септемврий.

"Во 24 брой на почтени й-тъ ви вѣстникъ со радость видохме да обнародвате похвално-то постоянство на еосѣди-тъмъ единокорци Леприговчани (или както Фенеръ ги вика Ерисовчани) за да не прикознаватъ искана-та отъ владикъ-тъ си заплатя . То наистина е похвално за наши-тъмъ сосѣди и нѣе не можихме да не сподѣлиме радость-тъ за драги-тъмъ надѣхби, що народъ-тъмъ чека отъ разбѣнденіе-то на тѣя братія. Но и за насъ нѣма ли нѣщичко да ся напише? И нѣе не ли сме Бугари! Гленда се дописникъ-тъмъ ви бѣше забравилъ насъ сиромаси-тъмъ, защото сме на високо мѣсто, по коя причина добыхме и име-то Висока, па онъ не може отъ толку долу, дѣка се нахожда во бла-тистїй-тъмъ Солунъ, да ни виде. Ами и нѣе по наша сиромашїя, като Бугари що сме, ето що направихми.

"Отъ ланѣ още отворихме бугарско училище, повеке отъ любопытство да видиме дали пѣнтъ-тъмъ по кой-то вървеше училище-то ни, сирѣчь дотогавашното ли гърцко ученіе бѣше причина што чанда-та ни не напредѣваха во образованіе-то, или нѣкоя друга? Вандишно-то обаче испитаніе

1) Година I, брой 29 от 7 октомврий 1863.

на ученици-тѣ на училище-то ни изевиха истина-та. Ченда-та ни на една година озгорѣ се научиха прѣзъ майчинѣ си езики толко, колко во дължина-та на толко-тѣ поминали години не можиха никакъ да напредватъ по рѣнководство-то на грѣцко-то ученіе. То се харно и добро, но таѣ нѣ година ни зѣха учитель-тѣ¹⁾ ни во Сърѣ, дѣка го главиха за бугарскій учитель и пѣвецъ во църква-та св. Антонія, па сега не знаиме на каква стока ќе паднеме, зато като досегашній-тѣ ни учитель, ако не много ученъ, обаче народенъ и ревностенъ, едвамъ ли ќе најдиме.

"Второ що направиха Височане-тѣ е согласіе-то со което они се упрѣха и не припознаха Солунскій-тѣ надъ Гърци-тѣ митрополитъ крѣзъ Неофита. Доста време лежаха затворени во Солунъ за тѣзъ причинѣ кодѣбашіа-та на Н. Прев. управитель-тѣ ни ги оправда и ги прати въ село-то да си глендатъ работа-та. Г-нѣ Неофитъ пѣнтоващемъ по селата нигдѣ не му дадоха нищо, а селяни-тѣ отъ селата Новосело, Хортачъ, Лайново, Айватово, Балѣа, Дремглава, Юваница (Ювезна), Лѣнгандина и друзи-тѣ по високій ридъ, отъ Негованъ до Сухо, за да се избавуватъ по лесно отъ набори-тѣ (надуманіе - канѣрдисваніе), со които онъ се мѣнчеше да ги наклони за да го припознаѣтъ и да му даѣтъ заплатѣ -тѣ, они, веламъ, приѣбгнаха на слѣдно-то: "Св. владико, Висока е най първо село меѣу насъ, хади първемъ тамо, нѣка те припознаѣтъ нейни-тѣ жители, нѣка ти платѣтъ то що сакашъ, па послѣ ќе видиме и нѣе, тога може да се чине нѣкое чаре."

"Неофитъ разбра, шо нужда бѣше да си върне стрѣли-тѣ противъ сиромашка Висока. Онъ испрати първо и поиска

1) Този учител се казвал Христоѣул Божинов от Висока. Той превеѣдал на учениците от грѣцки на бѣлгарски и произнасал проповѣди в църквата на бѣлгарски (вж. Автобиография и пр., 84-85 стр.)

Височани-тъ да ходатъ при него. Они му се отговориха устнѣ, чи не можатъ да ходатъ зацо никаква работа не ги кане. Сетнѣ прати готваръ-тъ си со діаконъ-тъ да готватъ мѣсто, защото ке грендѣль владика-та. Они имъ показаха ханъ-тъ, който нарочито е направенъ за пѣтници. Дяконъ-тъ со готваръ-тъ се върнаха назадъ со той отговоръ, като видоха, чи никой не ги приближаваше во село-то.

"Неофитъ глендашемъ постоянство-то ни и разбирашемъ, що ако ходе самъ ке му се опратъ Височане-тъ иначке, за не се осрами испратилъ е до нихъ амфиполскій-тъ епископъ Антима, който отъ малко врѣме му е намѣстникъ. Епископъ-тъ дойде въ Висока; слезналъ во гостиница-та, защото къщи-тъ височански иматъ низки врати, па не го берели. Повикна чорбаджии-тъ, мегю които се отличива Г-нъ Димитъръ Малама, и имъ рекалъ за му плататъ по нова-та уредба на Народно-то Собрание владищина-та, за която носе и царско ираде. Височане-тъ му отговориха: "Ние никакво наше народно собрание не знаеме да е станало, за уреди заплата на владици-тъ. Народно-то Собрание за което Ваше Прѣосвещенство казувате е било гърчко и уредба-та коя оно направило се отнесува на Гърци-тъ за Гърци-тъ владици. По тая мисла и Царско-то Правителство на Негово Величество всѣмилостивій-тъ царь Султанъ Абдул-Азиса издаде и ви даде на рѣнка ираде-то, което носите. На насъ, като сме Бугаре, не се отнесува оно, но само на Гърци-тъ. Царско-то Правителство издаде реченно-то ираде за улеснение на Христѣни-тъ и прѣкъсване на владишки-тъ злоупотрѣбленія, а не за го земите вие на рѣнци, за му искривувате смисла-та и за притѣснувате Христѣни-тъ насила за ви плащатъ то, което не пріематъ никой отъ Христѣни-тъ и когато само нѣколко отъ разни Фенерци-владици испратени човѣци,

които носѣха име-то народни представители, со владишко-
 то само, или може бм, и на подкупници-тѣ имъ старѣйшини,
 още избиране, сѣ енвиха в Ц/градъ като прѣдставители на
 христѣанскій-тѣ народъ па се собраха та направиха уста-
 ви и уредби за владишки заплати и пр. По той начинъ они
 излагаха и народъ-тѣ христѣанскій, кого лъхливо преста-
 вуваха и Царско-то Правителство което довѣрещемъ надъ
 пълномощни-тѣ имъ подписани само отъ разни велможи, кои-
 тѣ бѣха се събрали тога, - не зборваме за други мѣста,
 не за насъ, во Солунъ - нарочнѣ затоа и подвърдени отъ
 Фенерскій-тѣ митрополитъ, хи приѣ и справедливо за пред-
 ставители, па подтвърди нихни-тѣ рѣшенія, като народна
 христенска воля. По вѣя причини, согласнѣ со царска-та
 воля, нѣе ке прѣемаме тѣя уредби църковни, които по
 царска милость ке излезатъ отъ народно ни собраніе во
 Цариградъ, и во който ке се представляваме. Онѣя които
 подписаха пълномощіе-то на Киркочо, прѣдставитель, как-
 то казувате на цѣла Мѣнкедонія) κλῆς Μακεδονίας),
 онѣя пакъ сѣ дължни за прѣматъ и рѣшенія-та на това
 собраніе, во което хи представуваше онъ, и та е мислиме
 смисла-та на царско-то ираде, що носите, и което нѣе по-
 читаемъ сѣ дълбоко уваженіе го бакнуваме и надъ глави-
 тѣ ни го турваме, но противъ-негова благодѣтелна и на-
 родоспасителна воля неможме да вървие." - "Е глави,
 глави! големи и дебелѣ бугарски! се отговори епископъ-
 тѣ, сакате да се сапротивете на добро-то, което Велика-
 та Църква майка-та ви се гриже да ви чине, па ке си за
 губите секакви добрини и не се расите отъ корень!" -
 "Нѣе, никакво добро не чакаме отъ мацеха-та ни гърцка
 В.Църква. Секее добро нѣе го чекаме отъ Милостиво-то ни
 Правителство на Н.Вел.Султанъ-тѣ, онъ ни е татко, онъ и

майка! никого друго не познаваме надъ глави-тъ ни госпо-
даръ, и никой другъ надваръ отъ Н.Величество нѣма право
за се гриже за насъ, които му сме вѣрни подданици, и
само на негова-та щедра милость и отеческа грижа се на-
дѣваме за добиваніе-то на църковни-тъ ни правдини и за
напрѣдка-та на наше-то умствено развитіе и вообще за
благоденствие-то на ситѣ подданици, що лежатъ подъ слав-
нѣй-тъ му щитъ. Богъ за му уявява Държава-та и за му
дарува благополучни дни, па на негова животъ нѣма да се
плашиме, че е възможно да сеSSIPиме отъ гоненіѣ-та на
душмани-тъ на обще-то добро!"

"Епископъ-тъ си побѣгна осраменъ и само Айватово се
принуди за заплати на митрополитъ-тъ 17 лири турски,
защо не имъ освѣщаваше църква-та. Неофитъ тѣѣ пари хи
слага за заплатата-та му, но селяне-тъ хи слагатъ за ос-
вященіе-то на църква-та имъ. Нѣ се научихме, че онъ отъ
ядъ отиде во св.Горѣ . Богъ да му просте грѣхове-тъ!"

"Отъ брой 100 на гърцкѣй-тъ вѣстникъ Анатоликосъ
Астиръ се извѣщаваме, че отъ Солунъ се избралъ за из-
бираніе-то на гърцкѣй-тъ патрикъ представителъ Г-нъ Ди-
митрій А.Икономо, или какъ Солунъ го знае Балдадоро.
Анат.Астиръ, се разбира, като казува че се избралъ отъ
Солунъ, подразумѣва че той почтенъ господинъ и гражда-
нинъ ке представи во гърцка-та църква само димогеронди-
тъ Солунци, гърцки-тъ подданици и нѣколко още Цинцари,
а не епархѣя-та солунска, защото епархѣя-та не се опи-
тала за това нѣщо, и първъ пѣнтъ сега отъ Анат.Астиръ
чѣе за него. Обаче и ако се опитуваха села-та и Българ-
ре-тъ, отъ градъ-тъ не ке се бъркаха на подобно дѣло.

"Настоятелството на училище-то ни прѣело единъ
листъ отъ Българска Пчела даромъ испратенъ отъ настоя-

телството и въ Солунъ, но не знаиме кой е посвятителъ-
тъ му. Кой и да е обаче, цѣло село му обенуваме наше-
то благодареніе и признателностъ за посвещеніе-то му.
Тоже и единъ родолюбецъ отъ Съръ ни испраща даръ единъ
листъ отъ Свѣтъникъ, кому изевихме частно и писмено на-
ше-то благодареніе и признателностъ. Желаетъ обаче,
щото благодѣяніе-то на единъ родолюбецъ да не е извѣстно
само въ колело-то ни, но и во обще-то на народъ-тъ ни,
нѣ извенуваме и прѣзъ вѣстникъ-тъ тая обща на селяни-
тъ ни признателностъ, които до сега не знаили били, ни-
то видѣли вѣстници на майчинъ си ензикъ.

"Дано си-тъ Бугари заможни да върлатъ вниманіе-то си
къдѣ злостастна-та и сиромашка-та вая бугарска страна."

Тази дописка е препечатана две години по-късно от
проф. М. Хатала в хърватското списание "Književnik"¹⁾ за-
ради споменатите в нея думи с носов изговор на старо-
българските Ж и А звукове. Тия думи са с Ж : Лянга-
дина, Мянкедонія, мянчеше, разбѣнденіе-то, рянка,
рянци, рянководство (ненародна), пянтъ, пянтъ-тъ,
пянтовоцемъ, тажнъ и тажнъ (от таж и тѣ, сега тази
дума не се произнася с носов изговор); с А : Гленда се,
глендатъ, глендацемъ, грэндѣлъ, ензикъ (2), посвещеніе-
то (ненародна, но кор. свѣтъ – се среща с изговор ѣн),
а думите енвиха, извенуваме и обенуваме, както и на-
прендваха и напредватъ са с неорганически назал и не
се срещат в говора.

Посочените думи с носов изговор от село Висока раз-
криха пред науката, че и в друг български говор, освен
в костурския, за който съобщи през 1848 год. В. И. Григо-
рович, че "болгарѣ на югъ от Битоля и Охридскаго озера,
въ Корчъ, Бобошицъ"²⁾ сохранили въ нѣкоторыхъ словахъ

1) II (Zagreb, 1865), 471-474 стр.

2) Погрешно вм. Бобища.

полный ринезмъ; такъ въ словѣ мѣндрѣ и привѣтствіи: да бѣдетъ живѣ слышалъ я самъ этотъ звукъ"¹⁾, са запазени думи с носово произношение.²⁾ Интересът за носовките в Костурско и Висока дал повод да се посочат в кои именно други селища, в по-близки или далечни, има остатъци на думи с носово произношение, както и да се изнесат и други старинни произношения на някои звукове. През 1885 год. много заслужилият за изучаване миналото на Македония, покойният А.Шопов, под псевдоним Офейков, с писмо до редакцията на "Периодическо Списание" в София, съобщава:

"По пътя от Солун към Сяр, в Солунско окръжие, се намират българските села Висока, Сохо³⁾ и Зарева⁴⁾ или Зарва⁵⁾, чиито говор и изговор се отличават от езика на всички други околни и по-далечни български села. От жителе на тях села аз съм записал доста думи и речи (фрази), от които ще ми позволите да съобщя тука някои, в които се срещат ън и ен с носни изговор и други, които имат важност в съвсем друго отношение, а именно, че в тях всъде, дето би трябвало да се тури ѣ като знак на множествено число, а освен това и в думите, дето в старо-словенски език стои ѣ, жителете в селата Сухо, Висока и Зарево употребят не и, а (ъ) ж. Като слуша човек изговора на това (ъ) ж, ухото сякаш иска да познае изговора в руския език на буквата ъ. И наистина всъде,

1) Очерки путешествія по Европейской Турции. Казан, 1848, 165, 167 стр.

2) За важноста на въпроса по носовките в славянската наука вж. моята статия "Остатъци от назализма с Солунските села Зарово и Висока, "Периодическо Списание" LXXI (София, 1901), 703-707 стр.

3) Вм.Сухо; 4) Вм.Зарово; 5) Вм.Зарвеница, а само по турски Зарва

дето русите пишат м, жителите от гореказаните три Солунски села изговарят (ъ) ж. Русите казват, например, ви (вий), във Висока, Сохо и Зарево казват вй; русите казват который, в приведените села казват котрй; русите казват сми, - в приведените села съи; русите казват миш, - в приведените села мъшка (мишка) и пр. и пр." След това навежда думи с носово произношение от трите села и изрази с интересни диалектични думи, както и изрази, в които се срещат думи в корена с м и и в имената от ж.р.мн.ч.: "две ока", "две ряка", "три нива" и др.¹⁾

И тъй от приноса на Шопова по заровско-височко-сушкия говор излезе наяве пред науката още един твърде важен рефлекс от изговора на стб. и като ъ, за който не се знаеше, че е запазен в някой български говор. Една година след това и покойният събирач на фолклорни материали от Македония, К. Шапкарев, в една кратка, но твърде съдържателна статия, като посочва, че в Костурско и Солунско, пък и в гр.Охрид има остатъци от носов изговор, изрично пише: ... "Българите в Висока, Зарево, Сухо (а не Зарва и Сохо) и Негован изговарят м на ж, а не и, като напр. бмх, бмл, смн, вмй, нмй и пр. изговарят се: бъх, бъл, съи, вй, нй и пр. Така също и овца, пара, жена, риба, мнж.ч. овци = овця, или овицъ, парм = паря или паръ, хени = хеня, хенъ, рибм = рябж - ръбъ, и пр., което не е никак единствено чисто, а множествено.²⁾

Без да се спирам на другата литература, която е посочена от мене в посочената ми статия за носовките, а по-рано в друга една за рефлекс на ѣ³⁾, нека съобща, че у мен се появи интерес за заровско-височко-сушкия

1) "Пер.Списание" XVII (1885), 321-322 стр.

2) Цит.сп. XIX-XX (1886), 257 стр.

3) Рефлекси от старобългарския изговор на ѣ в новобългарските наречия, "Пер.Списание" LXIII (1899), 566 сл.

говор още през 1890 год., когато бях учител в Прилеп. През това време мой колега беше Ник.Ив.Арнаудов, за когото казах, че е учителствувал в Зарово две години, а именно през учебните 1882/83 и 1883/84 години. Той често ми разправяше, че заровският говор с свои архаистични особености представя голям интерес за науката. У мен се появи силно желание да посетя един ден тия села и да се уверя на самото място, да чуя как говори населението им. Това свое желание изпълних през 1900 год. по великденските празници, посетих Зарово и Висока¹⁾.

Моето отиване в тия две села и едно писмо от Ник. Ив. Арнаудов до мен като студент в София, от 1896 год., в което ми даваши сведения за заровско-висовкия говор, бяха важни мотиви пред турското правителство да бъде държан 84 дена в строг тъмничен затвор в Солун през 1903 год. след атентатите от страна на нашите революционери на 16 април. В това писмо, намерено от полицията между книгата ми, Арнаудов, след като ми изброяваше, в кои думи има рефлекс от ъ, обръщаше ми внимание да се заинтересувам и за остатъци от носовките в тоя говор, като ми изброяваше думите: рънка, мънка, крънг, пънт, ерембица и др. А в тия невинни думи, според турската следствена комисия, се криели големи революционни тайни. Тоя мъчителен за мен разпит, произведен на 30 май 1903 год. пред комисия от шест души, сега, като си го спомнявам, също ме измъчва и навява на тъжни мисли и се питам при какви тежки условия се поставяше интелигенцията да работи дори и чисто научна работа през време на турския режим,

1) Вж. бележки от това мое пътуване в ст. На гости в Зарово и Висока, "Българска Сбирка" VII(1900), 632-649 стр.

впрочем, сега пък под гръцко и сръбеке управление на Македония не се позволява на българина да споменва и на родностното си име. Когато ме заведоха със страха (с "белезници" на ръцете) пред следствената комисия, прочетоха писмото ми и бърже-бърже почнаха да ме питат какви комитски тайни се крият под думите: рънка, мънка, крънг и пр. Обясних им що значат тия думи и за каква цел ще ми послужат. Като описвах и фигуративно думата крънг, членът от комисията Хайредин Пустиня, началник на жан-дармерията, се обърна към мене и ми каза буквално тия думи: "Крънк, демек талим! Сега разбрах защо преди три години отива в Зарово, за да учиш селяните на талим!" Без да чака да му дам обяснения, заповяда на стражата да ме поставят в долап. На другия ден с една партида, или както я наричахме "поша", със силно превързани наопакото ръце ме закараха в "Беаз-куле" и предадоха на военен съд. Тук трябваше да чакам 40 дни предварителен затвор, докато ме изведоха на съд. Благодарение, че помакът-офицерът Тефиков, дезертьор от българската армия, даде истинското обяснение на тия думи, та дялото ми се препрати в гражданското съдилище. Тук с подкуп от 25 лири турски ме освободиха от затвор, като стоях в него 84 дена.¹⁾

Осем години по-късно, през 1908, посетих и трето лъгадинско село, а именно Клисели или Илинец.²⁾ Тия посещения ми се налагаха, защото в дотогавашните сведения имаше противоречия, от една страна, а именно посочваше се носов и Ы-в изговор еезен в Зарово, Висока и Сухо, но и в Негован, а от друга, да се установи дали има но-

1) Сръб.бележката в статията ми Изговор на Ъ в Заровско-висошкия говор, "Списание" на Бълг.Акад.на науките, кн.VIII(1914), 159-160 стр.

2) Вж.моята статия Излет по нашата диалектология, "Бълг. Сбирка" XVII (1910), 217-224.

гов изговор и в друго село из Лъгадинско, както наистина се указа в с.Илинец. Вън от това трябваше да се установи на самото място произношението напр. на ѣ, редуцията на гласните а, е, о и други езикови особености да се изнесат пред науката от тия говори. По това време, а именно през зимата на 1891/92 година проф. В.Облак посети Солун и някои села в Солунско. В Солун от селяни из Сухо той изучи сушкия говор покрай говорите в Солунските села Ново село, Гръдобор, Бугариево, Ватилък и Вардаровски, както и говорите на Дебърските села Галичник, Клене и Обоки. Сведенията за тия говори са изложени в посмъртното съчинение на Облака, *Macédonische Studien*, излязло под редакцията на V.Jagic през 1896 год. и издадено от Виенската Академия на науките.¹⁾ В това съчинение Облак изнесе остатъци от носовките ж и а в Сухо и както и аз и в Илинец, но не и рефлeksi от ѣ, където наистина не се срещат. Останаха следователно само Зарово и Високо покрай носовките и с рефлeksi от ѣ.²⁾

Проявеният у мен жив интерес към говора на Зарово и Висока през никое време не е заглъхвал у мен: неколкогодишното ми пребиваване в Солун през турско време даде ми се възможност да проникна по-основно в говора им благодарение на връзките си, които имах с населенията им. Честите ми срещи с люди от Зарово и Висока изясниха напълно всички особености от говора им. Пък и през октомврий 1927 посетих Горна Джумал, с.Крупник (Горноджумайско) и с.Белица (Светиврачко), където най-много са се заселили заровци след унищожението на

1) Sitzungsberichte der Kais.Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophische - historische Classe. Band CXXXIV.

2) Срв.моята статия, Рефлeksi и пр., 569 стр.

селото им от гръцките войски през 1913 год., за да си допълни бележките за Зарово.

През време на Балканската война (1912/1913 год.) проф. Йор. Иванов, като войник в VII Рилска дивизия, известно време е престоял в Зарово, Висока и Сухо и е изучавал говорите им. В резултат на това изучаване появи се статията му на френски език *Un parler bulgare archaïque* (Един стар български говор¹⁾). В тази статия, разделена на три части, в първата част дава исторически бележки за Богданско и населението му, във втората прави бележки по някои звукове на Заровско-висошкия и сушкия говор и списък на думи в изрази с носов изговор на старобългарските носовки Ж и А в Зарово, Висока и Сухо и в третата част навежда образци по говора на трите села. С други думи, Иванов разглежда същите въпроси, които и аз разглеждам в своите споменати работи с добавка на запазен краен Ъ в прилагателни имена и причастия, които свършват на две или три съгласни, а най-често в групи, съставени от прилагателно и съществително име. Обаче, в последствие се разясни, че в случаите, които посочва за запазен краен Ъ, не е краен Ъ, а остатък от сложната прилагателна, контрахирана форма²⁾.

Въз основа на проучения заровски говор, при фонетическото предаване на думи и изрази освен че си служи с знаковете от азбуката ни, но и с диакритичните знакове: а, ă, â, î, ÿ, у и носово ѐн. Тези диакритични знакове

1) Вж. "Revue des études Slaves" Tome II, fascicules 1 et 2, Paris, 1922, 86-103.

2) Този въпрос е разгледан от Ст. Романски, Мними остатъци от Краесловен ер в един български говор в Македония, "Македонски преглед", III (София, 1927), кн. I, 23-22.

съм употребявал в статията си върху заровско-високиг
говор нс тях ще си служа, когато посочвам думи и изра-
зи от заровския говор. Тук намирам за уместно да повто-
ря разясненията, които съм давал на тези диакритични
знакове в споменатите ми печатани работи. Гласните зву-
кове а, е, о без разлика дали са от етимологически или
секундарен произход, когато под ударение, произнасят се
ясно с звуковата им стойност; ако са в неударени срички,
губят ясната си звукова стойност и се произнасят; а) а
като тъмно, между а и ѣ, но клони повече към а, затова
го отбелязвам с а̣; същото важи и за д: в ударена сричка
д, в неударена д̣; б) неударено е се произнася между е и
и, повече клони към и, - отбелязвам го с и̣, а рефлекса
от носовката ѣ с ен̣; в) неударен о-звук се произнася
като широко о - отбелязвам го с ѳ̣; г) с ѳ̣ отбелязвам
члена м.р.ед.ч. в неударени срички, както и суфиксен ѳ̣
без ударение в затворени срички; и д) с ѳ̣ сричките под
ударение, които имат своя произход от старобългарския
ѳ̣-звук: в заровския говор ѳ̣ се произнася като широко
е, който звук в основата си има а и съгласната пред не-
го може да бъде твърда или мека (повечето твърда), зато-
ва го отбелязват с ѳ̣, а неударен ѳ̣ - звук, както и зас-
тъпниците на местоименията мѧ, тѧ и сѧ, отбелязвам с ѳ̣.

Примери с Ы 1)
=====

БЫТИ, БЫЛЬ: бъл, бѣла, бѣли, бѣлѹ – што ѣ бъл?

БЫЛИНЕ: млѡгѹ бѣли бѣраѣх; бѣльи за трѣска.

БРЫСАТИ, БРЫШЖ: Яс брѣша.

ВЫ : вѣи нѣ пѣтати.

ВЫМЕ: крѡвѣтѣ имѡт чѣтрѣ вѣмѣнта.

ВЫТИ: влѣко вѣи.

ГЫБНЖТИ: загѣнувам, загѣнах.

ИСТЫНЖТИ: истѣнувам; истѣналѹ млѡкѹ.

КРЫТИ, КРЫЖ : Сѣ ѣ скрѣлѹ мѡстѹтѹ; яс сѣ крѣл.

КЫСЬЛЬ: кѣсал ѹцѣт; кѣсалѹ грѡздѣи.

КЫСНЖТИ: лѣбу сѣ скѣсна.

КЫТКА: Кѣта (женско име); кѣткѣтѣ нѡвади.

ЛЫСЬ: лѣс кѡто лѣсѹ тѣли.

МЫТИ, МЫЖ : мѣл сѣндѹвѣтѹ; примѣвам, умѣвам.

МЫШЬ: мѣшкѣтѣ бѣгаѹт

МЫШНИЦА: мѣшницѡтѣ мѣ бѹли.

НЫ : нѣи нѣ бѣхми тук.

ПЛЫВАТИ: рѣбѣтѣ плѡвѡт.

ПЫТАТИ: Яс пѣтам; пѣтай старѣтѣ.

РЫДАТИ: нѣка пѣзарѣда.

РЫТАТИ: кѡнѹт рѣта; дай му ѣднѡ рѣтанѣца.

РЫТИ: зарѣха гѹ з грѣцкѣи поп; яс рѣл.

СКЫТАТИ СА : кой пѣта, нѣ скѣта.

- 1) Някои от примерите, както тук, така и при носовките, вземам от посочената статия на Йорд.Иванов. А изобщо примерите вземам от споменатите мои печатани статии по говора на Зарово и Висока.

СЫНЬ: колку сѣнуви има попу?

СЫТЬ: сѣтьиу глѣднийу нѣ вѣрва.

СЫТОСТЬ: мѣнциу млогу сѣтѣс дръжѣ.

НАСЫШТАЖ СА: сѣ насѣтах на тоз живѣт.

ТРЫТИ: яс трѣя; трѣйна соль.

ТЫЛЬ: куга си видѣ тѣло.

ХЫ (вм. ги по аналогия на НЫ, ВЫ): за-хѣ ѣзма
(ще ги взема).

ЧЕТЫРИ: чѣтьри, четрънайся.

Гръцкѣиу поп умрѣ; вѣлидинскѣиу пост ѣ, да ѣ друк;
нѣйнѣиу мѣнч; бѣлѣиу конѣ; хѣрнѣиу чувѣк; горнѣиу мост;
крѣвѣиу старѣиц; бѣлгарскѣ и грѣцкѣ пент попуви сѣ сторѣ-
ха и др.

Да дойдѣ на старѣтѣ ми гудѣнѣ; мѣлкѣтѣ нѣ си ѣста-
вѣм; клѣнѣнѣ на сѣчкѣтѣ момѣ; да ти пѣиш дѣмѣтѣ; как
врѣвѣиш; купѣх мѣтлѣтѣ; турскѣтѣ парѣ нѣ сѣ кѣтѣ тѣкаш-
нѣтѣ; хѣрнѣ сѣ на сѣлтѣ; дрѣбнѣтѣ рѣбѣ; хѣзнѣтѣ з бѣлтѣ
парѣ; царскѣтѣ лѣди; на грѣбиштѣтѣ има млогу¹⁾ жѣнѣ;
сѣчкѣтѣ, што бѣли, сѣ уплѣшили и др.

Примери с носовки

1. От Ж

а) Органически назали

БЛЖДИТИ (скитам се безцѣлно, преносно подигам вѣра-
ва): Гдѣ си заблѣндѣл? Штѣ ѣ тѣз блѣндѣва?

БЖДЖ: да бѣнда жѣф и здраф.

ВЬСЬКЖДѣ: сѣкѣндѣ сѣ нава.

1) Формата е двояка: многу и млогу. И двете се употре-
бават.

ГЛ Ж БОКЪ: дѣмбѣка рѣка.
 ГР Ж ДЪ: грѣдѣтѣ мѣ бѣлѣт.
 ГЪЛ Ж БЪ: гѣлѣмби хрѣнимѣ:
 Г Ж БА: мѣнга за гѣмбѣ.
 Г Ж СЪ: гѣнц.
 ДР Ж ГЪ: кѣтѣлѣтѣ сѣ на дѣнгѣ.
 Д Ж БЪ: дѣмбѣтѣ рѣзвѣха
 ЖЕЛ Ж ДЪ: дѣмбѣтѣ дѣват мѣлѣтѣ жѣлѣмби жѣрѣ.
 З Ж БЪ: зѣмбѣтѣ сѣ рѣдѣтѣ; старѣ бѣбѣ бѣззѣмбѣ.
 КЛ Ж БО: дѣи ми мѣкѣлѣтѣ клѣмбѣ прѣлѣтѣ.
 КР Ж ГЪ: на кѣнгѣ тѣчимѣ.
 К Ж ДЪ: кѣндѣдѣ ѣтѣвам?— нѣкѣндѣ; за излѣга дѣгѣндѣ
 пѣ вѣнка.
 К Ж ДЪЛЪ: кѣндѣлѣтѣ сѣ здѣрѣбѣ.
 К Ж КОЛЬ: кѣтѣтѣ мѣнѣ кѣнкѣлѣ
 К Ж ПАТИ СѦ: вѣмѣи за кѣмпанѣ; дѣтѣнтѣ сѣ ѣкѣмпѣ.
 К Ж ПИНА: зѣкѣчѣ кѣтѣ кѣмпѣна.
 К Ж ТЪ: кѣнтѣ ѣ прѣзѣн; мн.ч. кѣнтиштѣ.
 Л Ж ГЪ, Л Ж КА: кѣвѣтѣ пѣсѣтѣ пѣ лѣнкѣтѣ.
 Л Ж КЪ: кѣрѣ кѣтѣ лѣнкѣ.
 М Ж ДИЕ (testicula): мѣнди.
 М Ж ДРЪ: мѣндѣр чѣвѣк; сѣд мѣндѣрѣ!
 М Ж ЖЪ: ѣдѣн мѣнѣ; мѣндѣжѣтѣ рѣбѣтѣтѣ.
 М Ж КА: мѣнкатѣ ѣ ѣ Госпѣдѣ; сѣ мѣнѣчѣхѣ.
 М Ж ТИТИ, М Ж ТАНЪ: дѣ тѣ ѣзмѣ мѣнтѣтѣ; ним мѣнтиш
 ѣдѣтѣ; мѣнтѣ вѣнѣ.
 НИК Ж ДЪ: нѣкѣндѣ нѣ ѣтѣвам.
 ОБР Ж ЧЪ: прѣтѣ обѣрѣнѣ за бѣнѣчѣвѣ.
 ПА Ж КЪ: пѣѣнкѣ пѣлѣтѣ пѣѣндѣжѣна; пѣѣнкѣ дѣ тѣ зѣвѣѣ.
 ПОР Ж ЧАТИ: пѣрѣнѣчѣхѣ дѣ ми кѣпѣтѣ тѣтѣн; вѣлѣкѣ пѣрѣнѣ
 чѣнѣ нѣ дѣ.

ПРЖТЬ: прѣнтѣу исѣхнаха; прѣнчкѣтѣ са дѣбѣль.

ПЖДИТИ: пѣндѣ крѣвѣтѣ.

ПЖПЛЬ: Пѣмнѣль – оста, която съединява воденичното колело с камѣка.

ПЖПЬ: пѣмпѣ мѣ бѣли.

ПЖТЬ: прѣвѣу пѣ пѣнтѣ у Сѣлун; два пѣнтѣ.

РЖБИТИ, РЖБЬ: рѣмбѣ, рѣмп – кѣшѣла рѣмбѣ; парам рѣмбѣви ѣт пѣрѣмбѣнѣтѣ.

РЖНКА: сѣс рѣнка ми гѣ дѣи.

РЖКАВЬ: ми сѣ урѣ рѣнкѣвѣ.

РЖКАВИЦА: рѣнкѣвица сѣ нѣси зѣми.

РЖЧИЦА: рѣнчѣица; дрѣшка на рѣлтѣ.

СКЖПЬ: мѣнцѣтѣ ѣ скѣмпѣ.

СТЖП: стѣмпѣлѣката сѣ пѣкрѣ ѣт снѣгѣ; стѣмпѣлѣтѣ мѣ бѣли.

СЪСЖДЬ: нѣчѣстѣ сѣндѣви.

СЖБОТА: у сѣмбѣтѣ жѣнѣтѣ ѣтивѣт на пѣранѣ; сѣмбѣтѣр-ник вѣлѣмѣи на тѣс чѣвѣ штѣ сѣ ѣ рѣдил на вѣл-сѣмбѣтѣ и вѣжда вѣмпѣринѣ.

СЖДИТИ, СЖДЬБА: ѣс тѣ сѣндѣ; нѣ ми глѣнда сѣндѣба-тѣ; сѣндѣник бѣла ѣна.

СЖКЬ: рѣштѣ си пѣсна сѣнкѣ (в значѣниѣ на стѣбѣлѣ).

СЖЧНѢ: сѣчѣк бѣорѣ.

ТЖГА: тѣнга ми ѣ паднѣлѣ за тѣбѣ.

ТЖЖИТИ: тѣндѣ за тѣбѣ.

ТЖПАНЬ: тѣмпѣнѣ бѣи пѣ сѣлѣтѣ; тѣмпѣнѣрин.

ФРЖГЬ – мн.ч. ФРЖСИ: фрѣндѣи (фрѣнци).

ЖГЛЬ: чѣрѣи кѣтѣ вѣнгѣл; мн.ч. вѣнгѣли.

ЖГР–: тѣс ѣл (волѣ) ѣма на грѣбѣ фрѣнгѣрѣц (чѣрвѣи).

ЖДИЦА: сѣс вѣндѣица лѣви рѣбѣ.

ЖЖЕ: длѣнѣ кѣтѣ вѣндѣи; вѣндѣѣр.

ЖЗЛЪ: як като вѣндзиль; вѣндзѣлиф.
ЖТРЪ: млѡгѹ слѡп ѣ тѡз вѣнтѹр; мн.ч. вѣнтѹри.
ЖТЬКЪ: вѣтѹкѹ сѧ приплѡва.

б) Неорганически назади

БЪЧВА: прѡят ѹбрѣнч за бѣнчва.
ДЛЪГО: длѣнгѹ като вѣнджѣ.
ЛЪГАТИ, ЛЪЖА: ним вѣрваш, тѧ лѣнджа; лѣнджата ѣ лѡшѹ нѡштѹ.
ЛЪЖИЦА: лѣнджицата ѣ ѹд дрѣвѹ; лѣнджичѣрник.
ЛЪЖЛИВЪ: лѣнджѣф чѹвѡк.
МЪГЛА: мѣнглѡ пѡдна; мѣнгличавѹ врѣмѣ.
СТЪКЛО: стѣнклѹтѹ сѧ здрѹбѣ.

2. От А

а) Органически назади

БРАТОУЧ А ДЪ: нѣя смѣ двѡмата братѹчѣнди.
ВЪЗ А ТИ: ѣмам зѣнтѹ (прич.) парѣ за хѣнтва.
ГЛ А ДАТИ: глѣндам тѧ у ѹчитѧ; дѹглѣндувам, заглѣн-
дувам, ѹглѣнхувам сѧ, приглѣндувам, прѡглѣндувам.
ГОВ А ДАРЪ: гѹвѣндѡру дѹнѣси крѡвѣтѧ.
ГР А ДА: грѣндѣтѧ сѧ расѣпанѣ.
ДЕВ А ТЪ: бѡбинѣ дѣвѣнтѣнѣ; раздѡдѹха му дѣвѣнтѣнѣ.
ДЕС А ТЪ: дѣсѣн парѣ; дѣсѣнтѣна дѹши.
ЖР Ъ Б А: жрѡбѣнтѡтѧ сѧ тук; жрѡбѧ – ед.ч.
Ж А ТВА: хѣнтва ѣ сѣгѧ.
Ж А ТВАРЪ: хѣнтвѡр, хѣнтвѡрка, хѣнтвѡрска пѡсна.
ЗА Я ЦЪ: зѡѣнцѣтѹ припѹштат; зѡѣнцѣ фѡтѣх, но ѣ зѡѣнцѣ
скѡрнах; млѡгѹ зѡѣнцѣ.

ЗАЯЧАРЬ (орель, който лови заеци): тус пи́ли й зън-
ча́р.

ЗАТЬ: избри́чийн кató зéньт.

КЛАТВА: клéнтвa нй мѣ́ фашта; прѹклéнтиѣ.

КОЛАДА: ко́лeнда; да́цата кѹлeндóват на ко́лeнда.

МѢСАЦЬ: гѹ́дѣната́ има двана́йсй мѣ́сeнци.

МѢСАЧИНА: ѹ́гра́ мѣ́сeнчи́ната.

МАГЪКЪ: мeн́кѹ врóми; мeнѹ́к ла́п.

МАСО: о́фчу́ мeнчу́.

НАРАДИТИ: на́рeнди сѣ́ мѹ́мата; на́рeндба́.

ОГЛАДАЛО: ѹ́глeнда́лѹту́ нй глeнда́ хѹ́бавѹ́.

ПОСВАТИТИ: сѣ́ пѹ́свeнти́л.

ПРАСА: прáсeнту́, но безъ членъ: прáсй; мн.ч. прá-
сeнта́; прaхчу́лчeнта́ но и прaфцѣ́.

ПРОКЛАТИЕ: прѹклéнтиѣ.

ПРОКЛАТИ, ПРОКЛѢНЖ: ѹ́клeнти́л гѹ́ Го́спѹт.

ПРАДЖ: прeнда́ бумба́йкъ; испрeндѹ́х прeѹту́.

ПРАЖДА: прeндѣ́нѹту́ й тук,

ПАДЬ: пeн пeндъ́ й ѹ́ла́дта́ длѣ́нга́.

ПАТА: на пeнтата́ хóди.

ПАТЬКЪ: са́кѹй пeнтѹ́к на па́за́р.

ПАТЬ: пeн па́ръ.

РАДИТИ: яс рeндѣ́.

РАДЬ: ѹ́ти́вам пѹ́ рeндó.

СВАТЬЦЬ: свeнцeту́ са́ на́пи́санъ на иконѣ́та́; чу́ва́к сѣ́
пѹ́свeнти́л; но свeти Пeт́ри.

СЪМА: са́ма, мн.ч. са́мeнта́.

ТЕЛА: тéли, тeлeнтó, мн.ч. тeлeнта́; кра́вата́ на́ра́сти
тeлeнту́.

ТАЖИТИ, ТАЖЖ: тус тѹ́ва́р тeндж́и; тeндж́и кató кѹ́р-
шѹ́м.

Ч А ДО: мѣлѣтѣ чѣндѣ на мѣйка.

Ч А ДИТИ: тас нѣвѣста нѣ-ѣ чѣндѣла; тас жѣна с тос
мѣнч хич нѣ чѣнди.

Ш А ПА: ѣдна шѣмпа жѣтѣ ми дай.

НА РА БЪ: хѣтѣр кѣтѣ ѣрѣмѣца.

Ѧ ДРЪ: ѣндѣр фѣсѣл; ѣндѣрѣѣ дѣбитѣк.

Ѧ ЗЫ КЪ: ѣндѣжѣ; ѣндѣѣци; ѣндѣжѣ кѣкали нѣма, пѣк
кѣкали дрѣби.

Ѧ ТРЪ, Ѧ ТРѢВА: ѣнтрѣва, ѣнтрѣвѣтѣ сѣ кѣрат.

б) Неорганически назали

П Ѣ ТЕЛИНЪ: пѣнтѣл на бунѣштѣ пѣѣ.

По аналогия на С Ѣ МА, ТЕЛА и пр. говорят: дрѣ-
вѣнта, пѣлѣнта, грѣшчѣнта, кѣчѣнта и др.

О б р а з ц и

Народни песни

1.

Сѣдѣла Гелѣ бѣсилѣк,
На сѣха хрѣда бѣз ѣбѣла¹⁾.
ѣбѣла нѣма дѣ гѣ вѣди,
Плѣта нѣма дѣ гѣ грѣди.

5 Гелѣ си ѣчи цѣдѣла,
Тѣ си бѣсилѣк вѣдѣла;
Гелѣ си вѣжди кинѣла,
Тѣ си бѣсилѣк грѣдѣла.

- "Чин ми сѣ, Божѣ, бѣсилѣк

1) Вода

- 10 Чин ми сѧ гóрѧ зѧлѧнѧ!"
Кѧк сѧ дѧвóйкѧ молилѧ,
Тѧй ми бóсилѧк нѧрѧснѧл:
Пóд нѧгó óфци плѧднѧхѧ,
Пóд нѧгó лѧди сѧдѧхѧ.
- 15 Óт тѧм минѧ лѧвѧн Митрѧ,
Лѧвѧн Митрѧ тѧрзичѧтó,
Скинѧ си срѧкѧ бóсилѧк,
Нѧрѧнди ѧ нѧ чѧлмѧтѧ.
Óтдѧ гó видѧ Гѧлинѧ,
20 Лѧтѧ гó клѧнтвѧ прóклѧлѧ:
- "Исѧхнѧлѧ ти рѧнкѧтѧ,
Кѧтó Гѧлино бóсилѧк!"
ѧ тóй ѧ вѧли-гóвóри:
- "Нѧ клѧни добрѧ дѧвóйкó!
25 ѧзи си ѧмам ѧрмѧсницѧ
И тѧ тѧбѧ зѧ тѧ клѧнѧ!"

Слушана на хоро в Зарово¹⁾.

2.

- Вѧргино мóмѧ хубѧвѧ!
Зѧлѧ кѧдѧнѧ бѧрдѧкó,
Мър дѧ óтидѧ зѧ йóдѧ
Óт нѧй²⁾ рѧкѧ дѧлѧкó.
- 5 Óтгдѧ ѧ видѧ тѧрчин,
И он óтидѧ пó нѧй.
А тóй и вѧли-гóвóри:
- " Пóдай, Вѧргино, бардакó!"

1) Моятѧ ст. На гости в Зарово и Висока, 644 стр.

2) Онази.

Викна Вѣргина заплака:

- 10 - " Йоѡх лѣлѣ Божѣ до Бѡга,
Штѡ ѣ тоѡѡ чѹдо до мѣн?
Мѣнѣ мѣ ѣ маѣка за̀рекла,
За̀рекла, дилбѣр, про̀клела,
На ту̀рчин йо̀да да не дам,
15 На ка̀урин ран бѡсилѣк,
Че ту̀рчин ѣ клѣто кѹча,
Ка̀урина е ка̀сканджѣ.

3.

- Ба̀гала е Вѣлика вла̀хинѣ
По̀ едно̀ старѡ харѡ гурливѡ,
Старѡ гурливѡ, гѣди ма̀хнатѡ,
Гѣди ма̀хнатѡ, гѣди грѣбатѡ:
5 На рѣнка му лѣгнѣ кат на гра̀мѹда,
Ф па̀зѹха му бѣрка кат на студѣн камѣн,
Дѣхѡ му мирѣса на гнилѡ я̀бълка.
Младѡ, младѡ, гѣди рѡснѡ златѡ,
Гѣди рѡснѡ златѡ, прѣвнѡ любѡ!
10 На рѣнка му лѣга шипѣрница¹⁾,
Ф па̀зѹха му бѣрка кат Ф ко̀прѣна,
Дѣхѡ му мирѣса на ран ба̀л бѡсилѣк.

Слушани от Марѣ Вангелѡѡа в с.
Белица (Светиврачко) на 15 октомври
1927.

4.

- " Стѡню лѡѡ, кѣркѡ на ма̀йка
Штѡ жа̀лиш, кѣркѡ, штѡ тѣнджѣш?"

1) Възгла̀вница.

- " Си жалѣ, майкѣ, ризикѣ¹⁾

Ризикѣ, майкѣ, нарѣкѣ!

5 Нефѣлно момчѣ съм зѣла,

Нефѣлно, младѣ-гѣдичѣ!"

- " Пусни гѣ, Станѣ, пусни гѣ,

Пусни гѣ в гѣра зѣленѣ,

Бѣлки гѣ вѣлци изѣдѣт."

10 - " Гѣ пѣштам, малѣ, гѣ пѣштам,

Паѣ вѣлци нѣ гѣ изѣват,

Етѣ гѣ, малѣ, гдѣ идѣ

Саѣ страна дѣва на рамо,

И вѣлку коѣ у рѣнка,

15 И вѣлчѣнтѣта по нѣгѣ!"

- " Пусни гѣ, Станѣ, пусни гѣ,

Пусни гѣ на йѣдѣнцѣта²⁾,

Бѣлки гѣ йѣдѣ събѣре."

- " Гѣ пѣштам, малѣ, гѣ пѣштам,

20 Етѣ гѣ, малѣ гдѣ идѣ

Саѣ страна бѣшно на грѣбѣ,

И дѣрмѣндѣиѣ по нѣгѣ."

- " Пусни гѣ, Станѣ, пусни гѣ,

Пусни гѣ, Станѣ, за плѣва,

25 Бѣлки гѣ мѣшка изѣдѣт."

- " Пѣштам гѣ, малѣ, пѣштам гѣ,

Паѣ нѣ гѣ мѣшка изѣват,

Етѣ гѣ, малѣ, гдѣ идѣ,

Саѣ бѣрга³⁾ плѣва на рамо,

30 От мѣшка коѣ в рѣнка,

И мѣшлѣнтѣта по нѣгѣ."

1) Съдба. 2) Воденица.

3) Кош.

— " Дáвóйко мáри, изгóро лé,
 Óд Бóгá нáшлá тóйтá¹⁾ мáйкá,
 Штó тá пуштíлá рáно зá йóдá,
 Рáно зá йóдá ф нéдáлá,

5 Тáм гдá идат тóрци, кáури,
 Тóрци кáури, млáди юнáци."

Я тá и вéлйт-гóорáт:

— " Дáвóйко мáри, изгóролé!
 Óткáк си сáлa рáн бóсилáк,

10 Нé си гó видáлa, вáдíлá."

Чинí ми сá чéстá плáнинá:

Пóд нéгó лóди сéдáхá,

Лóди сéдáхá, óфци плáднáхá.

Óт тáм пóмíнá луд гидíя,

15 Мóмá му вéли — гóори:

Кó²⁾ си ёргén, пóстóй, чáкай,

Дá ти дáм кýткá мéшáнá;

Кó си жéнен, глéндáй си пýнтýо,

Глéндáй си пýнтýо, скрýши си вратó!"

20 — " Нé сýм ёргén, нó пóсýрнén,

Мáйкá ми зéлá нéвáстá,

Хáрó дрáмливó, мóшнé спáнливó:

Фáштá дá пёрé; пёрé и дрáмé,

Гáрги вёрвйт, сáпун и дигáт;

25 Фáштá дá мáси, мáси и дрáмé,

Кóкóшкá вёрвйт, тáстóтó дигáт."

1) твоята. 2) Ако.

- Дилбѣр Стойна хубава,
 Дилбѣр цватѣ у гърдина¹⁾,
 Штò рѣсцѣти у година,
 Ёдинош нѣ влѣзе у гърдина,
 5 Да набѣриш, да нарендиш?
 Стойна бѣли крај Вардарѣ,
 Вардар дойдѣ, пройдѣ,
 Йодзѣ Стойна надолу,
 Надолу кьндѣ рѣката,
 10 Чобѣн пасѣ стадо̀то,
 Тѣшкò стадо̀ бѣлицкò.
 Стойна му вѣли-го̀ори:
 — " Йой чобѣнчѣ, хайванчѣ!
 Нѣ ми мѣнти йодѣта,
 15 Извади мо̀ма̀ од бѣл Вардар,
 Йотнѣси я̀ у до̀ма̀ ѝ,
 Ма̀йка̀ ѝ за̀ тѣ̀ по̀дари,
 Тѣнка̀ ко̀шуля̀ лѣнѣна̀;
 Сѣстра̀ ѝ за̀ тѣ̀ по̀дари
 Синѣ̀ рѣза̀ вѣзана̀;
 Бра̀т и за̀ тѣ̀ по̀дари
 Чиѣ̀ пишто̀ли да̀ ма̀та̀ш. "

Слушани от Ангелина Дельова
 в с.Белица (Светиврачко) на 15
 октомврий 1927.

Народна приказка

Наку̀й вра̀ми има̀лу̀ ѝдин цар. То̀й на̀мал та̀йфа̀ и за̀ ту̀с

1) градина.

честу сѧ молил на Госпудѧ да му даде барѧ иднѧ момичка. Ут мѣра сѣтнѧ душѣл идѣн плиматѣк¹⁾. Цар' ѹ рекал на плиматѣкѹ да сѧ пѹмобѣл на Госпудѧ да му даде чѣндѹ. Плима-тѣкѹ му рекал: "Госпудѣ да ти даде иднѧ момичка, ама да ѹмрѣ на пѣтнѧйсѣтѹ гѹдѣн." Царѹ рекал: " Нѣка ми даде Госпудѣ чѣндѹ, а т нѣка ѹмрѣ. Наскорѹ му сѧ рѹдѣла момичка. Тѧ млогѹ са радуваѣли и млогѹ сѧ ѧ чувѧли, а нѧй-пѹй-кѣ сѧ ѧ чувѧли на пѣтнѧйсѣтѹ гѹдѣн. Идѣн ден ѣ занѣли гробѣдѣ. Тѧ фѧтила да ѧде, ама нѣ зѣрнѹ пѹ зѣрнѹ, нѹ сѧс цѧл-грѹздѧк. Иднѧ фѧтила да ѧде, тѧ пѧднаѣла на зѣмѧта умрѧна. Сѣчкѣтѧ, штѹ бѣли там, сѧ упѣлашили и сѧ чѹдили, зѧштѹ умрѧла. Зѣли грѹздѧкѹ, штѹ ѣла и видѣли иднѧ змѣй-чкѧ мѣгѹ зѣрнѣтѧ. Тѧ умрѧла ѹт змѣйчкѧта, штѹ бѣла у нѣт-рѧ у грѹздѧкѹ²⁾.

VII.

Унищожение на Зарово и разпрѣсване на населението му. Заселването му.

В първия ден на Междусѣюзнишката война, почната на 16 юний 1913, грѣцките войски захванаѣли с оръдия да об-стрелват Зарово, без да е имало обаче бѣлгарски войски в него, но с цел да го разорат. От шарпнели и гранати бѣли убити в кѣщата на Ангел Трахнѡв две деца, Димитѣр на 6 години и Мария на 18 години, ранили свѣш. Димитѣр Петров Бѣджов и Стоѣна Андонова Рупова, разрушили нѣкол-ко кѣщи, други се подпалили и населението бѣло исправено пред грозен ужас: жени и деца пискали до Бога,

1) Проповѣдник – изповѣдник.

2) Препечатана ѡт моята ст. Изговор и пр. в "Списание" на Бѣлг. Акад. на науките, кн. VIII, 163.

цялото население, обхванато от ужаса, не знавло где да се подслони да спаси поне живота си, тичало насам-нататък, като обезумяло, но нигде не намерило спасение. С очите си то гледало ужасите от войната, измъчвало се цел ден и на другия ден, 17 юний, зарязало дом с покъщнина и старци, които не можели да ходят, в ръце с малките деца избягва от селото без хляб и покривки пред отстъпващите български войски. След цяла седмица път пеши достигнало цялото село старите граници на България и по-голямата част от него се настанило на временно престояване в гр. Самоков. След напускането на селото, гръцките войски влезли в него, ограбили покъщнината на всяка къща и храните, избили останалите старци, а именно: Георги Чучуков, 75-годишен, Георги Харталочов, 85 год., Мария Бангалова, 70-год., Стоян Кажев 85-год. и Хр.Мировянов, 60 год., а след това опожарили всички, с изключение на църквата. И тъй, хубавото село Зарово се обърнало на пепелище. След войната нито едно семейство не се завърнало в селото – останало пусто. След разгрома на гръцките войски в Мала Азия през 1922 год. и изпъждането на местното гръцко население част от последното било заселено в Зарово, не на същото място, но малко отстрани. И днес наместо старото българско село Зарово имаме пак село Зарово, но с гръцко население. Само единичко българско семейство е останало в него, това на гъркоманския свещеник.

Унищожението на Зарово, като българско село, е загуба, но тая загуба е още по-голяма за науката: стълбът, който крепеше в трите лъгадински бела Висока и Сухо старите форми и обрати в езика ни, може би безвъзвратно рухна. Висока и Сухо почти останаха незасегнати от нашия военен погром през 1913 год., като гъркомански села, но

като са под гръцки гнет, забраняват им да говорят български, няма да се чака да мине ни половин век, българският език ще се замени с гръцки. Всеки може да си представи каква тъга ще обхване ученият след 50-60 години, когато посети селищата на старото българско население със своя архаистичен език, най-близък до езика на Св.Кирила и Методия, и намери същото население и гръцко малоазийско, но с гръцки език, с гръцки народни песни, обичаи, вярвания и пр.

След катастрофата през 1913 год. неумовно голямо престъпление пред науката извършиха разните комисии за настаняване избегналото население от днешна гръцка и сръбска Македония, че поне Зарово не поселиха на едно място, за да може по-дълго време да запази говора си, ами го предоставиха на произвола на съдбата му, да се пръсне в повече (от) ...^{*} селища. Благодарение, че самото население, за да запази връзките помежду си, по свой почин и настояване успяло повече от половината да се настанят с по 50 и повече семейства в три селища, а именно в гр.Горна Джумая, с.Крупник (Горноджумайско) и в с. Белица (Светиврачко). В тия нови селища през октомврий т.г. посетих заровчани, за да допълня и проверя сведенията си по говора им. Тук намерих всички заровски семейства настанени и се предали на мирен труд. В Горна Джумая образували отделен квартал с хубави двуетажни къщи, на който квартал главната улица би трябвало да се именува "Зарово". Спретнатите къщи с чисти дворове и улици много напомнят Зарово.

В бившето помашко село Крупник са заселени 50 заровски семейства през пролетта на 1914 год. покрай други 150 главно от околните Горноджумайски села Сушица, Сър-
* Така е в оригинала (б.р.)

биново и Мелничките Кресна и Мечкул. Във време на Съюзнишката война през 1913 год. цялото с. Крупник беше опожарено от гръцките войски. Само няколко къщи били запазени. Заровчани се настанили на първо време в колибки и землянки, но постепенно почнали да си строят хубави двуетажни къщи като в Г.Джумая. И днес почти всички заровски семейства са си направили хубави къщи с обширни и чисти дворове. На 12 октомврий 1927 с един преселенец сушичанец обиколих всички къщи в селото. Заровските къщи по вънжашност и вътрешност рязко се отличават от къщите на другите преселенци. Първите са отвън измазани с вар, дворовете изчистени и всичко в ред поставено, отвътре стените също измазани с вар и бадамосани, стаите послани с хубави домашни черги, кревати с чисти чаршафи, с една реч, много градски дами със завист би погледнали на тази "селска" обстановка. На другите преселенци също се отличават къщите, но в отрицателен смисъл: повечето къщи измазани с кал, на някои само вътрешните стени, разхвърлени непрани дрехи по чардаците, неприбрани земеделски сечива из двора, незаметен, всичко потънало в прах. На моя водач из селото направило странно впечатление, защо не съм питал за заровските къщи, дали са на заровци, а само за къщите на другите преселенци, та ме запита за това. Отговорих му с пословицата: "Хубав кон и под [лош] чул се познава". Схвана, че местните селяни наистина са в много отношения по-назад от заровци, но това се дължело на условията, среди които живяли в турско време. Благодарение, че са попаднали между заровци, издигнати по-високо от тях в всяко отношение, та ще упражнят влияние и за тяхното издигане. Едно е мъчно на местните жители, че заровци ги наричат "шумари", оплака ми се мойт водач. Обясних на моя водач, че нари-

пателното име "шумари" не е толкова обидно, колкото те си мислят, защото с тази дума се определя, че жителите от Сушица, Тросково, Дебачица и пр. са живяли в гористи места. Моят водач дойде да признае, че заровецът е извънредно много трудолюбив: мъже, жени и деца от тъмни зори през лятото до тъмна вечер непрекъснато работят на полето. Благодарение на своя труд сега заровецът се радва на хубава къща с добра домашна обстановка – всичко това дължи, повтарям, на извънредното трудолюбие, проявявано във всяко начинание, особено при обработване на тютюна. Последният се обработва от всяка къща в селото, но заровчаните го най-добре обработват, за това и най-скъпо се цени изработеният от тях тютюн.

На 13 и 14 октомври 1927 бях в с. Белица (Свети-врачко), където са заселени с преселници от с. Крушово и Кърчово (Демирхисарско) 52 заровски семейства. И тук се вижда още на пръв поглед разликата в живота на заровчани и на другите преселници, както в Крупник. Две вечери пренощувах в къщата на дядо Атанас К. Станишев и констатирах следното: жените ставаха от сън в 2 часа сутринта и почваха домашна работа, а мъжете по-късно, но пак в тъмно, отиваха в полето на работа. Излиза, че заровчанката спи 4 часа, а мъжът – 6. Останалото време употребяват в работа. Разбира се, при този труд заровчанинът ще бъде в поминично отношение в добро положение, каквото е в действителност. С трудолюбието и живота си заровчаните влияят не само на преселниците в казаните две села, но и на околните села. С право те могат да се нарекат културтрегери. След няколко години, допускам, в първобитния и огрубял живот, на първо време на преселниците в Крупник и Белица, после на околните села, ще нас-

танат промени под влияние на заровчани. Това може да се подкрепи с аналогичен пример, който днес се наблюдава в тия села, а именно заровският се е наложил на децата на преселенците от околните села. Учителите в Крупник и Белица ми съобщиха, че всичките деца в училището, в игри-те, били заровчани или не, говорят заровско наречие.

Този факт иде да потвърди аксиомата: по-слабокултурните подражават на по-висококултурните от тях във всяко отношение. Заровският говор, следователно, ще се запази за дълго време, възможно е да наложи някои свои форми и думи на местните говори, среди които живее. За да може един ден от науката да се знае, че, ако в еди-кой-си говор има известни думи и форми, които не подхождат на особеностите му и как са попаднали в него, ще изброя в следващия дял всички заровски семейства с имената на членовете им, възрастта им в деня на напускане на Зарово (17 юни 1913) и пр., разпределени в села и градове, където днес (1927 г.) са заселени. Налага се това да направим, за да улесним бъдещите изследвачи на нашите говори. Ако нашата наука от малко-малко имаше подобни сведения за преселенията на група семейства, дори и цели села, от едно място на друго, нямаше днес, напр. по предположение, да се мъчим да установим от кои места на Костурско са преселени "арнаутите" в Брацигово, в говора на които и днес са запазени носовки¹⁾, както и тия в Силистренско също в говора са запазили носовки и други особености от по-стария си костурски говор²⁾.

1) Вж. А. Мишев, "Сборник за нар. умотворения, наука и книжнина", XI (1894), 181-182 стр.

2) Л. Милетич, Арнаутите в Силистренско и следи от носовки в техния език, "Пер. описание" LXI (1910), 623-666.

Поименен списък на заровските семейства в
днешните им заселища

(Съкращения: (б.) = баща, (бр.) = брат, (д.) = дъщеря, (м.) = майка, (с.) = син, (сн.) = снаха; ако семейството се състои само от съпруг и съпруга, без деца и друга глава на семейството, отбелязвам с тия думи)

1. Град Враца

1. Лазар Гайдов 30-год., работник
2. Вангел^ж Д. Делев 52-год. (б.), работник
Керава 48-год. (м.)
Мария 20-год. (д.)
Димитър 15-год. (с.)
3. Димитър Ангелов Канелов 54-год. (б.), търговец
Анастасия 50-год. (м.)
Иван 25-год. (с.), работник
Ангел 20-год. (с.) "
4. Магдалина Георгиева Нотева 50-год. (м.)
Димитър 30-год. (с.), работник
Васил 25-год. (с.), работник

ж На ръкописа е нанесено името Васил над името Вангел без да е пояснено (б.р.)

5. Георги Плянгов 60-год. (б.), земеделец
Вангел 40-год. (с.), свещеник
Керана 40-год. (сн.)

2. Горноджумайско

а) Град Горна Джумая

6. Георги Димитров Аладжов 35-годишен (б.), учител
Мария 28-год. (м.)
Иван 18-год. (бр.)
Керана 7-год. (д.)
Ката 5-год. (д.)
Борис 3-год. (с.)
Бойка 1-год. (д.)
7. Стоянка Димитрова Алексијева 45-год. (м.)
Димитър 22-год. (с.), работник
8. Лазар Вангелов Апов 24-год. (съпруг), джолгерин
Андони 20-год. (съпруга)
9. Анастасия Георгиева Поп Ангелова 52-год. (м.)
Хрисана 20-год. (д.)
Паскалина 11-год. (д.) и
Петър 14-год. (с.), ученик
10. Петър Ив. Хаджи Ангелов 22-год. (съпруг), скотовъдец
Мария 20-год. (съпруга)

11. Анастасия Димитрова Балиева 50-год. (м.)
Георги 22-год. (с.), работник
Костадин 17-год. (с.) "
Мария 14-год. (д.)
12. Ангел Димитров Барбутов 20-год. (съпруг), земеделец
Магда 18-год. (съпруга)
Мария 8-год. (сестра на Ангела)
13. Тодор Атанасов Барбутов 34-год. (б.), земеделец
Катерина 30-год. (м.)
Петър 8-год. (с.)
Леонид 6-год. (с.)
14. Магда Атанасова Белкова 34-год. (м.)
Аникша 18-год. (сестра на Магда)
Андон 6-год. (с.)
15. Свещ. Петър Илиев Белхов 50-год. (б.)
Мария 45-год. (м.)
Магда 10-год. (д.)
Свещ. Димитър (с.)
Керана 20-год. (сн.)
Ана 2-год. (вучка)
16. Настасия Маркова Бесова 50-год. (м.)
Ангел 20-год. (с.), дългерин
Магда 18-год. (д.)

17. Петър Апостолов Билев 23-год. и Георги 20-год. (братя), работници
18. Петър Борунув 35-год. (б.), земеделец
Керана 28-год. (м.)
Магда 3-год. (д.)
Георги 1-год. (с.)
19. Димитър Георгиев Бюлѐонов 26-год., земеделец
Мария 20-год. (брат и сестра)
20. Димитър Георгиев 50-год. (б.), воденичар
Стоян 18-год. (с.), ученик
Георги 15-год. (с.) "
21. Костадин Георгиев Граменов 40-год. (б.), обущар
Мария 35-год. (м.)
Георги 10-год. (с.)
Хрисана 5-год. (д.)
Цветка 3-год. (д.)
22. Стою Христов Давков 48-год. (вуйко), грънчар
Керана 25-год. (сестриница)
23. Свещ. Ангел Константинов Даскалов 70-год. (б.)
презвитера Елена 65-год. (м.)
Керана 45-год. (д.)
Димитър 40-год. (с.), учител
Гьорчо 35-год. (с.), учител
Пенка 28-год., жена на Гьорчо (сн.)
Милка 7-год. (внука)

Ангел 3-год. (внук)
Ката 1-год. (внука)

24. Панайота Петрова Дачева 45-год. (м.)

Димитър 24-год. (с.), земеделец

Панайот 22-год. (с.) "

Георги 20-год. (с.) "

Любица 15-год. (д.)

25. Димитър Пет. Дачев 35-год. (съпруг), дилгерин
Мария 25-год. (съпруга)

26. Панайот П. Дачев 25-год. (неженен)

27. Ангел Константинов Демирджиев 35-год. (б.), железар

Хрисана 30-год. (м.)

Георгия 2-год. (с.)

28. Вангел Стоев Демирджиев 28-год. (б.), железар

Стойна 25-год. (м.)

Мария 5-год. (д.)

Керана 3-год. (д.)

Ангел 20-год. (бр.) на Вангела, железар

29. Яна Димитрова Джоджова^{*} 42-год. (м.)

Щерю 24-год. (с.), работник

Андени 22-год. (д.), работн.

Керана 20-год. (д.)

Иван 14-год. (с.)

Георги 12-год. (с.)

Хрисана 7-год. (д.)

* А.Попстоилов погрешно е написал Джотова (б.р.)

30. Свещ. Ангел Лазаров Делев 45-год. (б.)
Мария 40-год. (м.)
Стоянка 11-год. (д.)
Благойка 9-год. (д.)
31. Иван Лазаров Хаджи Калъчев 55-год. (б.)
Атанас 17-год. (с.), работник
Мария 13-год. (д.)
32. Мавродия Хаджи Лазаров Калъчев 60-год., работник
33. Атанас Камарчев 50-год. (б.), земледелец
Мария 45-год. (м.)
Димитър 18-год. (с.), земледелец
34. Ангел Канайков 50-год. (б.), дългагин
Кипариза 45-год. (м.)
Ангел 20-год. (с.), работник
Райна 18-год. (д.)
Мария 15-год. (д.)
Ката 10-год. (д.)
35. Димитър Канайков 48-год. (б.), дългагин
Керана 40-год. (м.)
Георги 18-год. (с.), работник
Олга 14-год. (д.)
Хрисана 8-год. (д.)
36. Петър Ангелов Канелов 50-год. (б.), търговец
Мария 45-год. (м.)
Ангел 20-год. (с.)

Хрисана	15-год. (д.)
Андон	12-год. (с.)
Керана	10-год. (д.)
Анастасия	8-год. (д.)
Георги	5-год. (с.)

37. Стоян Ангелов Канелов 45-год. (б.), дилгерин
 Вангелия 40-год. (м.)
 Илиа 3-год. (с.)

38. Ангел Кирков 55-год. (неженен), учител

39. Мария Димитриева Кирлиева 40-год. (м.)

Георгия	26-год. (с.), земеделец
Ангелина	22-год. (д.)
Андон	20-год. (с.)
Вангел	18-год. (с.)
Керана	16-год. (д.)
Лазар	13-год. (с.)

40. Ангел Саов Лапов 40-год. (б.), градинар

Георги	16-год. (с.)
Атанас	13-год. (с.)

41. Андон Лазаров Машов 25-год. (съпр.), търговец
 Магда 20-год. (съпруга)

42. Христо Мирянов 40-год. (б.), воденичар

Кипариза	35-год. (м.)
Хрисана	20-год. (д.)
Христо	10-год. (с.)

43. Иван Мусов 45-год. (б.), земеделец
Керана 40-год. (м.)
Мария 22-год. (д.)
Паскалина 18-год. (д.)
Андон 13-год. (с.)
Катерина 8-год. (д.)
44. Иван Димитров Немцов 32-год. (б.), земеделец
Фотени 28-год. (м.)
Керана 6-год. (д.)
Стойна Димитрова 50-год., майка на Ивана, и
Екатерина 16-год., сестра на Ивана
45. Тодор Вангелов Плянгов 55-год. (б.), земеделец
Анастасия 48-год. (м.)
Тодор 24-год. (с.)
Магда 15-год. (д.)
46. Тодор Поп Георгиев Плянгов 40-год. (б.), учител
Керана 38-год. (м.)
Костадин 12-год. (с.)
Райна 10-год. (д.)
Петър 5-год. (с.)
Тодорка 2-год. (д.)
47. Иван Андонов Праматаров 32-год. (б.), бакалин
Магдалина 25-год. (м.)
Райна 1-год. (д.)
Шилина 46-год., тъща на Ивана, Катерина 22-год. и
Керана 18-год., сестра на Ивана.

48. Илия Димитров Праматаров 42-год. (б.), търговец
Вангелия 38-год. (м.)
Мария 18-год. (д.)
Магда 16-год. (д.)
Екатерина 14-год. (д.)
Керана 12-год. (д.)
Хрисана 10-год. (д.)
Стоянка 8-год. (д.)
49. Керана Стоянова Радонова 42-год. (м.)
Андон 21-год. (с.)
Георги 14-год. (с.)
50. Магдалина Лазарова Рашова 45-год. (м.)
Шилина 16-год. (д.)
Илия 2-год. (с.)
51. Ангел Стоименов Рупов 46-год. (б.), търговец
Магдалина 38-год. (м.)
Керана 3-год. (д.)
Вангел 7-год. (с.)
Андон 5-год. (с.)
52. Георги Стоименов Рупов 38-год. (б.), търговец
Мария 30-год. (м.)
Екатерина 5-год. (д.)
53. Костадин Стоименов Рупов 42-год. (б.), бояджия
Мария 35-год. (м.)
Иван 8-год. (с.)
Яне 5-год. (с.)
Магдалина 3-год. (д.)

Катя 1-год. (д.)

54. Георги Михайлов Самарджиев 32-год. (б.), самарджия
Керана 28-год. (м.)

Мария 3-год. (д.)

Благой 1-год. (с.)

55. Иван Сандев 43-год. (б.), шивач

Анастасия 38-год. (м.)

Димитър 25-год. (с.), готвач

Коста 22-год. (с.)

Керана 14-год. (д.)

56. Мария Запрянова Саова 42-год. (м.)

Георги 11-год. (с.), ученик

57. Илия Славков 60-год. (б.), земеделец

Магдалина 55-год. (м.)

Тодор 35-год. (с.), дюлгер

Димитър 33-год. (с.) "

Благой 20-год. (с.)

Керана 30-год. (сн.), съпруга на Тодора

Магда 5-год. (внучка)

58. Ангел Андонов Стаматов 48-год. (б.), работник

Митра 45-год. (м.)

Георги 25-год. (с.)

Вангел 13-год. (с.)

Борис 10-год. (с.)

Райна 7-год. (д.)

Димитър 3-год. (с.)

59. Анастасия Георгиева Стаматова 55-год. (м.)
Свещ. Артеный 35-год. (с.)
60. Екатерина Вангелова Стефанова 50-год. (м.)
Петър 30-год. (с.), дьлгерин
Магда Петрова, 25-год. (сн.)
Владимир 28-год. (с.) работник
Запрян 18-год. (с.) "
61. Атанаса Ангелова Тирова 40-год. (м.)
Тодор 20-год. (с.), работник
62. Анастас Тиров 62-год. (б.), земледелец
Петър 40-год. (с.), работник
Химелина 30-год (д.)
63. Димитър Георгиев Топалов 45-год. (б.), воденичар
Велика 40-год. (м.)
Магда 8-год. (д.)
64. Щерю Апостолов Тъмов 48-год., работник
65. Парашкева Андонова Ушакова 37-год.(м.)
Илия 10-год. (с.), ученик
66. Парашкева Димитрова Ушакова 43-год. (м.)
Надежда 15-год. (д.)
Мария 10-год. (д.)
67. Мария Димитрова Харталочева 50-год. (м.)
Екатерина 30-год. (д.)

Керана 28-год. (д.)

Лазар 6-год. (внук)

68. Гаврил Гаврилов Хартапочев 45-год. (б.), земледелец

Магдалина 38-год. (м.)

Магда 7-год. (д.)

69. Георги Хотев 42-год. (б.), работник

Мария 35-год. (м.)

Кирил 10-год. (с.)

70. Петър Чеков 55-год. (б.), търговец

Мария 50-год. (м.)

Тодор 30-год. (с.), земледелец

Димитър 20-год. (с.) "

Ангел 18-год. (с.) "

Иван 14-год. (с.) "

71. Магда Ангелова Шопова 35-год. (м.)

Мария 8-год. (д.)

72. Ангел Янков 30-год. (съпр.), работник

Милана 25-год. (съпруга)

Всичко в гр. Горна Джумая се заселили 258 души:
124 мъже и 134 жени

б) Село Крупник

73. Димитър Аладжов 35-год. (б.), търговец

Катерина 33-год. (м.)

Иван 2-год. (с.)

74. Апостол Амов 50-год. (б.), земеделец
Стоян 25-год. (с.), земеделец
Катерина 23-год. (сн.), жена на Стояна
Райна 1-год., дъщеря на Стояна
75. Георги Хаджи Ангелов 35-год. (съпр.)
Божия 30-год. (съпр.)
76. Митре Амов Апостолов 35-год. (б.), земеделец
Магдалина 33-год. (м.)
Георги 3-год. (с.)
Илия 2-год. (с.)
Катерина 1-год. (д.)
77. Георги Попов Атанасков 25-год. (съпр.)
Катерина 25-год. (съпр.)
Катерина 60-год., тъща на Георгия.
78. Андон Иванов Балиов 30-год. (б.), земеделец
Иван 4-год. (с.)
Мария 3-год. (д.)
79. Атанас Беджов 50-год. (б.), земеделец
Анастасия 49-год. (м.)
Петър 16-год. (с.)
Георги 5-год. (с.)
80. Митре Илиев Гайдов 35-год. (б.), земеделец
Мария 33-год. (м.)
Магдалина 1-год. (д.)

81. Иван Гемов 20-год., чиновник
82. Милана Илиева Гоговчова 32-год. (м.)
Петър 3-год. (с.)
83. Атанас Дальов 50-год. (б.), земеделец
Мария 50-год. (м.)
Митре 15-год. (с.)
84. Андон Георгиев Дачов 17-год. (съпр.), работник
Керана 16-год. (съпр.)
85. Атанас Дачов 30-год. (б.), земеделец
Мария 25-год. (м.)
Кирил 3-год. (с.)
Божия 2-год. (д.)
86. Лазар Запров 30-год. (съпр.)
Мария 27-год. (съпр.)
87. Георги Запчов 40-год. (съпр.)
Катерина 39-год. (съпр.)
88. Григор Запчов 39-год. (б.), земеделец
Настасия 29-год. (м.)
Петър 10-год. (с.)
89. Вангел Илов 25-год. (б.), земеделец
Анастасия 25-год. (м.)
Ангел 3-год. (с.)

90. Митре Петров Камаров 40-год. (б.), земледелец
Велика 15-год. (д.)
91. Костадин Кутев 30-год. (б.), земледелец
Мария 30-год. (м.)
Митре 1-год. (с.)
92. Андон Къчов 31-год. (б.), касапин
Велика 30-год. (м.)
Райна 2-год. (д.)
93. Митре Долъов 50-год. (б.), земледелец
Варсимица 45-год. (м.)
Атанас 25-год. (с.)
Лазар 20-год. (с.)
Георги 15-год. (с.)
94. Георги Ив. Машов 56-год. (б.), земледелец
Петър 12-год. (с.)
Керана 8-год. (д.)
Благо 7-год. (с.)
95. Митре Машов 30-год. (б.), бакалин
Стойна 28-год. (м.)
Катерина 3-год. (д.)
96. Атанас Мавродиев* 50-год. (б.), земледелец
Бигина 45-год. (м.)
Тодор 20-год. (с.)
Керана 20-год. (сн.), жена на Тодора
Младен 10-год. (с.)
- * А. Попстоилов погрешно е писал Мордив (б.р.)

Керана 7-год. (д.)

Аникша 5-год. (д.)

97. Георги Нурцев 35-год. (б.), грънчар
Магдалина 35-год. (м.)
Хрисана 3-год. (д.)
98. Лазар Пасков 45-год. (б.), бакалин
Мария 38-год. (м.)
Илия 5-год. (с.)
99. Митре Патралев 25-год. (съпр.)
Мария 23-год. (съпр.)
100. Иван Подимаров 70-год. (б.), грънчар
Мария 68-год. (м.)
Вангел 25-год. (с.)
Магдалина 25-год. (сн.), жена на Вангела
Мария 3-год., дъщеря на Вангела
101. Вангел Димитров Родов 35-год. (съпр.), земеделец
Мария 33-год. (съпр.)
102. Ангел Стоянов Радонов 25-год. (съпр.), земеделец
Мария 20-год. (съпр.)
103. Георги Ив. Савов 50-год. (съпр.), земеделец
Стойна 45-год. (съпр.)
104. Тодор Илиев Славков 40-год. (б.), земеделец
Керана 35-год. (м.)
Христо 2-год. (с.)

Мария 1-год. (д.)

105. Калуда Станишева 85-год. (м.)
Илия 30-год. (с.), земеделец
Керана 28-год. (си.)

106. Ангел Вангелов Станишев 31-год. (съпр.), земеделец
Катерина 28-годи (съпр.)

107. Димо Вангелов Станишев 35-год. (б.), земеделец
Мелана 35-год. (м.)
Найден 4-год. (с.)

108. Костадин Станишев 60-год. (б.), търговец
Иван 30-год. (с.), земеделец
Катерина 3-год. (д.)

109. Петър Стаперов 40-год. (б.), земеделец
Анастасия (м.)
Илия 8-год. (с.)
София 3-год. (д.)
Ангел 1-год. (с.)

110. Панайотка Георгиева Сучова 65-год. (м.)
Атанас 31-год. (с.)
Керана 28-год. (си.)

111. Георги Сучов 50-год. (б.), земеделец
Хрисава 48-год. (м.)
Петър 15-год. (с.)
Вангел 3-год. (с.)

112. Георги Теохаров 35-год. (съпр.)
Керана 20-год. (съпр.)
113. Ангел Топалов 61-год. (б.), земеделец
Митре 25-год. (с.), търговец
Керана 21-год. (сн.), жена на Митре
114. Ангел Трахнов 55-год. (съпр.)
Анастасия 55-год. (съпр.)
115. Христо Тънов 35-год. (б.), земеделец
Костадин 30-год. (бр.)
Керана 35-год. (м.)
Хрисана 5-год. (д.)
116. Анастасия Ушакова 35-год.
117. Аргир Филипов 40-год. (б.), земеделец
Мария 31-год. (м.)
Костадин 10-год. (с.)
118. Петър Хиов 45-год. (б.), грънчар
Мангдалина 43-год. (м.)
Петър 3-год. (с.)
119. Магдалина Чекова 60-год. (м.)
Иван 15-год. (с.), земеделец
120. Петър Костадинов Чеков 35-год. (б.), земеделец
Мария 35-год. (м.)
Тодор 1-год. (с.)

121. Васил Ангелов Чучуков 32-год. (б.), джлгерин
Магдалина 30-год. (м.)
Георги 1-год. (с.)

122. Андон Янков 42-год. (б.), джлгерин
Стойна 40-год. (м.)
Илия 20-год. (с.)

3. Град Дупница

123. Петър Динов 50-год. (б.), църковен певец
Георги 25-год. (с.), търговец

4. Град Кюстендил

124. Иван Камарев 35-год., офицер

5. Град Мелник

125. Димитър Петров Беджов 60-год. (б.), търговец
Параскева 55-год. (м.)
Ангел 28-год. (с.), обушар
Хрисана 25-год. (сн.)
Митко 2-год. (внук)

126. Дельо Криов 60-год. (б.), шивач
Анастасия 55-год. (м.)
Константин 30-год. (с.), търговец
Магдалина 25-год. (сн.)
Керана 5-год. (внучка)
Иван 2-год. (внук)

127. Бегина Петрова Топалова 55-год. (м.)
Керана 23-год. (д.)

128. Георги Тънов 60-год. (б.), земеделец
Димитър 25-год. (с.)

6. Орляовско

а) Град Орляово

129. Димитър Станисев 40-год., работник

* 130. Петър Христов (Ичов) 50-год. (б.), земеделец
Анастасия 45-год. (м.)
Стефан 28-год. (с.)
Екатерина 10-год. (д.)

б) Село Кузлудуй

131. Свещ. Андон Воловаров 55-год. (б.)
Мария 50-год. (м.)
Ангел 20-год. (с.), търговец

в) Село Хърлен

132. Свещ. Димитър Петков 45-год. (съпр.)

1. Керана 40-год. (съпр.)

2. Люба 14 [д.]

3. Мария 12 [д.]

7. Град Петрич

133. Вангел Георгиев Белжов 58-год. (б.), скотовъдец

Анастасия 35-год. (сестра)
Тодор 20-год. (внук), търговец
Мария 18-год. (внука)

134. Констадин Михалов 62-год. (б.), овчар
Георгия 28-год. (с.), земеделец
Керана 25-год. (сн.)

135. Вангел Хантев 60-год. (б.), дюлгер
Велика 55-год. (м.)
Ангел 30-год. (с.), търговец
Мария 25-год. (д.)
Чекю 18-год. (с.), работник

8. Град Пловдив

136. Георги Адамов 48-год., работник

137. Лазар Петров Давков 40-год. (съпр.), работник
Мария 35-год. (съпр.)

138. Георги Тр. Давчев 35-год. (б.), делвар
Анастасия 30-год. (м.)
Хараламби 10-год. (с.)
Благой 7-год. (с.)
Катерина 4-год. (д.)

139. Илия Дачев 36-год. (б.), работник
Елена 30-год. (м.)
Димитър 10-год. (с.)
Георги 7-год. (с.)

140. Георги Запрянов 24-год. (б.), кираджия
Райна 20-год. (м.)
Митко 2-год. (с.)
141. Тодорова Кутова 50-год. (м.)
Димитър 24-год. (с.), дърводелец
Петър 16-год. (с.)
Магда 18-год. (д.)
Олга 14-год. (д.)
Хрисана 10-год. (д.)
142. Тодор Дельов Криов 23-год. (съпр.), работник
Керана 20-год. (съпр.)
143. Георги Куюмджиев 50-год. (б.), работник
Андон 24-год. (с.), работник
Вангел 22-год. (с.), "
Лазар 18-год. (с.)
София 20-год. (сн.), жена на Андона
Магда 20-год. (сн.), жена на Вангела
144. Ангел Василев Мавродиев 32-год. (б.), работник
Магда 27-год. (м.)
Георги 3-год. (с.)
145. Димитър Георгиев Мяшков^ж 40-год. (б.), работник
Магда 35-год. (м.)
Петър 10-год. (с.)
Илия 5-год. (с.)
146. Керана Стоянова Славкова 45-год. (м.)
Мария 18-год. (д.)

ж Авторът е писал Мяшков

София 9-год. (д.)
Мария 14-год. (д.)
Борис 5-год. (с.)

147. Тома Чакъров 30-год. (б.), дилгер
Магда 25-год. (м.)
Мария 2-год. (д.)

148. Вангел Стоянов Шаров 38-год. (б.), дилгер
Гергяна 30-год. (м.)
Керана 7-год. (д.)
Георги 5-год. (с.)

149. Вангел Шопов 27-год., работник

9. Светиврачко

а) Св. Врач

150. Константин Апостолов 42-год. (б.), търговец
Магда 38-год. (м.)
Андон 8-год. (с.)

151. Вангел Варсамов 42-год. (б.), земеделец
Катерина 38-год. (м.)
Георгия 9-год. (с.)

152. Андон Ирибозов 50-год. (б.), търговец
Екатерина 45-год. (м.)
Димитър 18-год. (с.)
Ангел 15-год. (с.)

Вангел 13-год. (с.)

Георги 12-год. (с.)

Мария 14-год. (д.)

153. Ангел Д. Праматаров 40-год. (б.), търговец

Мария 35-год. (м.)

Керана 10-год. (д.)

154. Петър Петров Славков 40-год. (съпр.), работник

Хрисафа 35-год. (съпр.)

155. Керана Ушакова 75-год. (м.)

Ангел 40-год. (с.), земеделец

Магда 35-год. (сн.)

Вангел 10-год. (внук)

Мария 5-год. (внучка)

156. Ангел Шапков 40-год. (съпр.), овчар

Кепариза 35-год. (съпр.)

157. Петър Шапков 58-год. (б.), овчар

Мария 50-год. (м.)

Вангел 25-год. (с.)

б. Село Белица

158. Ангел Амов 40-год. (б.), земеделец

Паскалина 30-год. (м.)

Лазар 6-год. (с.)

Нейланджа 4-год. (д.)

Мария 1-год. (д.)

159. Вангел Амов 75-год., земеделец

160. Иван Ангусов 40-год. (б.), грънчар

Мария 35-год. (м.)

Катерина 5-год. (д.)

Керана 1-год. (д.)

161. Ана Димитрова Анева 53-год. (м.)

Георги 35-год. (с.)

Аникша 30-год. (си.)

Цветана 2-год. (ви.)

Керана 32-год. (сестра)

Магда 28-год. "

162. Андон Апостолов 65-год. (б.), земеделец

Мария 55-год. (м.)

Атанас 32-год. (с.)

Паскалина 35-год. (си.), жена на Атанаса

Лазар 5-год. (с.)

Илия 3-год. (внук)

Райна 8-год. (внучка)

163. Спиро Геор. Артадохов 50-год., земеделец

164. Тодор Бангалов 37-год. (б.), земеделец

Катерина 35-год. (м.)

Магда 5-год. (д.)

165. Димитър Белъонов 55-год. (б.), земеделец

Ана 50-год. (м.)

Атанас 15-год. (с.)

Илия 3-год. (с.)

166. Георги Великов 45-год. (б.), зидар

Мария 35-год. (м.)

Иван 5-год. (с.)

Кирил 3-год. (с.)

Керана 2-год. (д.)

167. Стоянка Ив. Воловарова 60-год. (м.)

Лазар 35-год. (с.), земеделец

Геракина 35-год. (сн.)

Магдалина 18-год. (сестра)

168. Стефан Ив. Воловаров 25-год. (съпр.), майстор

Магда 25-год. (съпр.)

169. Щеряна Георгиева 25-год.

170. Стоян Джиков 55-год. (б.), земеделец

Мария 50-год. (м.)

Костадин 30-год. (с.), овчар

Керана 30-год. (сн.)

Георги 3-год. (вн.)

171. Мария Георчева Джотова 50-год. (м.)

Ангел 20-год. (с.)

Магда 20-год. (сн.)

172. Вангел Диманов 40-год. (б.), земеделец

Катерина 35-год. (м.)

Запрян 10-год. (с.)

Диман 5-год. (с.)

Катерина 1-год. (д.)

173. Мария Илиова 54-год.

174. Васил Кажов 40-год. (б.), земеделец

Катерина 35-год. (м.)

Керана 5-год. (д.)

Лимбия 3-год. (д.)

175. Коста Кажов 55-год. (б.), земеделец

Паскалина 50-год. (м.)

Георги 5-год. (с.)

Ангел 3-год. (с.)

Борис 1-год. (с.)

176. Петре Карадаали [ев] 35-год. (б.), земеделец

Мария 33-год. (м.)

Тодор 3-год. (с.)

177. Георги Карадаали [ев] 43-год. (б.), земеделец

Хрисана 40-год. (м.)

Динчо 5-год. (с.)

Лазар 3-год. (с.)

Ангел 1-год. (с.)

178. Александър Каров 30-год. (б.), земеделец

Керана 25-год. (м.)

Георгия 3-год. (с.)

Анастаса 5-год. (д.)

179. Стоян Каров 60-год. (б.), земеделец
Митра Андонова 31-год. (сн.)
Кирил 5-год. (с.)
Мария 10-год. (д.)
180. Вангел Керлиев 25-год. (съпр.), земеделец
Митра 25-год. (съпр.)
181. Георги Керлиев 35-год., земеделец
182. Химелия Куюмджиев 70-год. (б.), земеделец
Калина 65-год. (м.)
Вангел 45-год. (с.), земеделец
Керана 40-год. (сн.)
Георги 20-год. (вн.)
Апостол 19-год. (вн.)
Митре 1-год. (вн.)
Химелия 10-год. (вн.)
Калина 5-год. (вн.)
Александрия 3-год. (вн.)
183. Катерина Дазарова 55-год. (м.)
Ангел 6-год. (с.)
184. Илия Лолъов 50-год. (съпр.), земеделец
Настасия 45-год. (съпр.)
185. Георги Марков 15-год., земеделец
186. Димитър Ангелов Марков 30-год. (б.), земеделец

187. Маргита Мешкова 55-год. (м.)

Ангел 36-год. (с.), обушар

Солункия 33-год. (сн.)

Иван 10-год. (вн.)

Керана 2-год. (вн.)

188. Вангел Мешков 42-год. (б.), земеделец

Мария 37-год. (м.)

Георги 2-год. (с.)

Керана 4-год. (д.)

Мария 1-год. (д.)

189. Димитър Начов 65-год. (б.), шивач

Настасия 64-год. (м.)

Атанас 30-год. (с.), шивач

Нерандза 25-год. (сн.)

190. Петър Начов 70-год. (б.), земеделец

Вангел 50-год. (с.), земеделец

Кипарица 45-год. (сн.)

Костадин 23-год. (вн.)

Мария 13-год. (вн.)

Хрисана 21-год. (сн.), жена Костадина

191. Димитър Папуджиев 55-год. (б.)

Стойна 55-год. (м.)

Петър 16-год. (с.)

Лазар 3-год. (с.)

Мария 14-год. (д.)

Керана 6-год. (д.), убита в Рупелската долина при бягането на 17 юний 1913 год.

192. Ангел Пасков 20-год. (съпр.), земеделец
Мария 20-год. (съпр.)
193. Вангел Самарджиев 55-год. (б.), самарджия
Ангел 22-год. (с.)
Лазар 11-год. (с.)
Мария 14-год. (д.)
194. Атанас Конст. Станишев 45-год. (б.), земеделец
Мария 40-год. (м.)
Костадин 10-год. (с.)
Ангел 7-год. (с.)
Кирил 1-год. (с.)
Керана 4-год. (д.)
195. Божана Стоянова 65-год. (м.)
Велин 20-год. (с.), земеделец
Катерина 20-год. (сн.)
196. Паско Стоянов 50-год. (б.), земеделец
Петра 50-год. (м.)
Илия 20-год. (с.)
197. Андон Софийн 35-год. (б.), овчар
Магдалина 35-год. (м.)
Митре 5-год. (с.)
Керана 3-год. (д.)
198. Атанас Сучов 75-год. (б.), земеделец
Ангел 43-год. (с.)
Хутина 40-год. (сн.), жена на Ангела

Петър 10-год. (вн.)
Керана 1-год. (вн.)
Магдалина - 4-год. (вн.)
Елена 2-год. (вн.)

199. Лазар Сучов 33-год. (б.), земеделец
Катерина 30-год. (м.)
Митре 4-год. (с.)
Илия 2-год. (с.)

200. Вангелина Тодорова 25-год. (м.)
Ангел 3-год. (с.)
Митре 1-год. (с.)
Мария 5-год. (д.)

201. Иван Имов Ушаков 46-год. (б.), земеделец
Мария 40-год. (м.)
Петър 5-год. (с.)

202. Ангел Ст. Фирин 43-год. (б.), овчар
Карафира 50-год. (м.)
Георгия 3-год. (с.)

203. Георги Фотъов 40-год., земеделец
Катерина 40-год. (м.)
Кирил 10-год. (с.)

204. Елена Чудукова 70-год. (м.)
Димитър 32-год. (с.), майстор
Божана 33-год. (сн.)
Давид 1-год. (вн.)

205. Вангел Чочуков 30-год. (б.), земеделец
Стойна 25-год. (м.)
Райна 1-год. (д.)

206. Ангел Шапков 30-год. (съпр.), земеделец
Мария 25-год. (съпр.)

207. Яне Шапков 60-год. (б.), земеделец
Шеряна 55-год. (м.)
Илия 10-год. (с.)
Тодора 22-год. (д.)

208. Ангел Ст. Шаров 35-год. (б.), шекерджия
Мария 32-год. (м.)
Георги 3-год. (с.)
Хрисана 5-год. (д.)

в) Село Склаве

209. Костадин Тодоров Говедаров 30-год. (б.), земеделец
Керана 25-год. (м.)
Магда 3-год. (д.)

210. Костадин Измирлиев 30-год. (б.), търговец
Керана 25-год. (м.)
Хрисана 2-год. (д.)

211. Магдалина Вае. Майсторова 45-год. (м.)
Борис 25-год. (с.), обушар
Мария 15-год. (д.)

212. Георги Пасков 26-год. (съпр.), земеделец
Мария 20-год. (съпр.)
213. Лазар Стоянов Думпаров 40-год. (б.), земеделец
Магдалина 35-год. (м.)
Вангел 10-год. (с.)
Ангел 8-год. (с.)
Георги 4-год. (с.)
Мария 15-год. (д.)
Катерина 12-год. (д.)
Александра 6-год. (д.)
214. Петър Андонов Шапков 38-год. (б.), търговец
Александра 32-год. (м.)
Кирил 4-год. (с.)
215. Тодор Шаров 52-год. (б.), майстор
Керана 45-год. (м.)
Ангел 10-год. (с.)
Александра 8-год. (д.)
216. Лазар Шапаров 42-год. (б.), земеделец
Мария 40-год. (м.),
Магдалина 12-год. (д.)
Хрисана 10-год. (д.)
Георги 8-год. (с.)
Райна 6-год. (д.)

10. Свиленград

217. Атанас Ст. Рупов 30-год. (б.), учител
Магдалина 25-год. (м.)
Кирил 3-год. (с.)
Николина 1-год. (д.)

11. София

218. Дякон Иван Дим. Воловаров 60-год. (б.)
Керана 55-год. (м.)
Маргарита 35-год. (д.)
Вангел 30-год. (с.), чиновник
Митко 25-год. (с.)
Петър 20-год. (с.)
Богдан 15-год. (с.)
219. Вангел Георгиев Джопсов* 40-год. (б.), чиновник
Гергана 35-год. (м.)
Методий 14-год. (с.)
Цветан 12-год. (с.)
Стойна 2-год. (д.)
Варвара Георгиева 60-год., майка на Вангела, монахиня
220. Андон Дончов 50-год. (б.), земеделец
Стойна 45-год. (м.)
Магда 15-год. (д.)
Иван 2-год. (с.)
221. Шилина Димитрова Делъова 45-год. (м.)
Васйл 15-год. (с.)

* Вероятно презимето е Джотов (б.р.)

Ката 12-год. (д.)
Мара 10-год. (д.)

222. Анастас Камарев 55-год. (б.), майстор
Мария 50-год. (м.)
Георги 28-год. (с.), майстор
Вангел 24-год. (с.), фотограф
Ангелари 20-год. (с.), монах
Ангел 15-год. (с.), фотограф

223. Стойна Андонова Рупова 55-год. (м.)
Магда 22-год. (д.)
Вера 15-год. (д.)

224. Свещ.Иван Саов 52-год. (б.)
Екатерина 48-год. (м.)
Мария 18-год. (д.)
Магда 16-год. (д.)

12. Т.-Пазарджийско

а) Град Т.-Пазарджик

225. Стою Поп Ангелов 30-год. (съпр.), работник
Керана 25-год. (съпр.)

226. Димитър Тодоров Хантев 30-год. (б.), учител
Химелина 25-год. (м.)
Керана 3-год. (д.)

б) Село Калугерово

227. Свещ.Продром Будуков 50-год. (б.)

Мария 23-год. (д.)

Ангел 20-год. (с.), - работник

в) Село Миненкьово

228. Свещ.Андон Дулов 30-год. (б.)

Хрисана 25-год. (м.)

Мигдалина 5-год. (д.)

Методий 3-год. (с.)

Атанаса Запрева 65-год. (баба)

229. Нигда Чакърова 35-год. (м.)

Захария 16-год. (с.), работник

Георги 10-год. (с.)

13. Град Трън

230. Благой Поп Георгиев Плянгов 32-год., офицер

Йосифка (м.), 22 г.

Георги 3 г. (с.), Стефан 1 г. (с.)

14. Град Хасково

231. Димитър Георгиев Апостолов 40-год. (б.), работник

Катерина 35-год. (м.)

Петър 12-год. (с.)

Мария 10-год. (д.)

Стоянка 5-год. (д.)

Апостол 3-год. (с.)

232. Димитър Джиков 40-год. (б.), майстор
Керана 10-год. (д.)
233. Лазар Джиков 60-год. (б.), делвар
Ангел 35-год. (с.), делвар
Благой 20-год. (с.), "
Катерина 30-год. (сн.), жена на Ангела
234. Димитър Стоянов Славков 25-год., работник
235. Ангел Чеков 50-год. (б.), работник
Мария 45-год. (м.)
Илия 15-год. (с.)
Керана 10-год. (д.)
236. Димитър Шапков 35-год. (б.), майстор
Магдалина 30-год. (м.)
Георги 7-год. (с.)
Иван 5-год. (с.)

15. Америка

237. Димитър Ангелов Поп Ангелов 42-год. (съпр.), работник
Кипарица 38-год. (съпр.)
238. Петър Поп Ангелов 34-год. (съпр.), работник
Нитра 30-год. (съпр.)
239. Ангел Канелов 35-год. (б.), обущар
Керана 30-год. (м.)
Гиргана 4-год. (д.)

240. Вангел Ванев Диксандриев 30-год. (съпр.), работник
Тодора 25-год. (съпр.)
241. Вангел Диксандриев 38-год. (съпр.), обущар
Велика 32-год. (съпр.)
242. Божик 38-год. и Александър 30-год. Маркови (бр.),
работници
243. Георги Лазаров Машов 40-год. (б.), работник
Магда 35-год. (м.)
Хресана 5-год. (д.)
244. Димитър Пантелиев 26-год. (съпр.), работник
Екатерина 24-год. (съпр.)
245. Панайот 26-год. и Георги 18-год. Тодорови Тънови
(бр.), работници

ПРИЛОЖЕНИЯ

ЗАРОВО И ЗАРОВЦИ

В Благоевградски окръг през годините след Междусъюзническата война (1913 г.) се заселва прокудено от родните места компактна маса българско население, пришло от редица селища край Беломорието: Драмско, Сярско, Демирхисарско, Лъгадинско, Кукушко и др. Сред тях са и будните и предприемчиви заровалии. (Вж приложените снимки и фотоклорни произведения.)

Солунското село Зарово (Лъгадинска околия) било разположено в подножието на Круша планина, 8-9 часа път пеша североизточно от гр. Солун. Основните поминъци на населението са били земеделието и скотовъдството, като са произвеждали жито, зеленчуци и др. за собствени нужди. Садил памук, мак (афион) и др. южни култури. Тютюнът въвели след 1900 г. Овцевъдството е било на почит. Имало е семейства, като Кюмджиеви и Шапкови, които пашували до 200-300 глави.

Заровци имали разгърнат занаятчийски еснаф. В селото работели местни обущари, шивачи, зидари, дерменджии (воденичари), демерджии (ковачи), коюмджии (златари), грънчари и пр. Най-характерно е било местното тъкачество и кираджийството. Тъчели чудесни аби и различни други платна, които кираджиите отнасяли за продажба в Солун и други градове. Кираджиите имали по 2-3-4 и повече мулета, с които пренасяли памук от Сярско; някои от техните произведения стигали до Неврокоп, стъкдето взимали звънци. Така заровци наблюдавали живота и в другите селища и до-

насяли в своето село редица новости. В началото на ХХ в. под действие на промишленото производство започва да запада местното занаятчийство, най-вече тъкачеството. Селото представлявало единен етнически колектив. Състояло се изцяло от българи, с изключение на едно свещеническо семейство, което се гърчело. От заобикалящите го села единствено с.Берово било гръцко, а Висока – гръкоманско. Компактният характер на българското население създавало условия за устойчивост пред асимилаторските стремежи на турци и гърци. Не е случайно, че през годините на Възраждането това будно селище отглежда и дава на българския род редица просветни и революционни дейци. Така в изградената през 1834 г. българска църква "Св.Илия" отначало се пеело на неразбираемия гръцки език, както и в основаното през 1869 година училище било преподавано две години само на гръцки език. Подетата борба срещу гърцизма завършва победно в годините на уреждането на Българската екзархия, когато заровци се отцепват от Патриаршията и изхвърлят от училището и черквата гръцкия език и песнопението и с радост въвеждат български. Веднага училището привлича над 100 деца за обучение, а родолюбиви българи от Кюстендил (Агапий Войнов), от Горна Джумая (Георги Манов), от неврокопските села Либяхово (Никола Ив.Арnaudов) и Гайтаниново (Димитър Мавродиев), от с.Висока (Никола Ангелов), от гр.Солун (Султана Апостолова, Екатерина Шумкова, Александра Костадинова) и др. поставят основите на родното обучение. Във фалангата на учителството се нареждат и местни дейци: Петър Георгиев, Ангел Лазаров, Иван Димитров, Петър Беджов, Ангел Кирков, Димитър П.Ангелов, Керана Измирлиева, Гьочо П.Ангелов, Гаврил Гаврилов, Тодор Попгеоргиев Плянгов и др. Зарово дава и из-

тъкнати дейци в черковно-просветните борби, какв го са охридският митрополит Методий, отровен от гърците през 1909 г. и други няколко патриотично настроени владици и свещеници. Заровското читалище "Надежда" установява традиции, има свой печат, устав и правилник, издадени в българската печатница в Солун.

В революционното движение Зарово внася своя дял както по време на Възраждането и националноосвободителните борби в самото селище и извън него, така и по-късно, след войните, в колунистическото движение и антифашистката борба. Народностното и национално чувство на заровци се проявява в редица обществено-политически моменти твърде рано. В борбите срещу гърцизма загиват 7 заровалии, а петима биват тежко ранени. В района на Зарово и околните села се подвизават хайдутите Ангел Бильонов (Шарко), хаджи Костадин Дерменджиев, Георги Рашов, Стоян Льолюв и др., които са били страшилище за турците. Някои от тях участвували в четата на Бенковски по време на Априлското въстание и като доброволци в Освободителната руско-турска война. Освобождението създава възможност за единно развитие на цялата етническа българска територия, но бързо идва разочарованието от решенията на Берлинския договор, който раздели "со църнило" нашия народ. Започват протести и борби, вдига се Кресненско-разложкото въстание, създава се Македоно-одринската революционна организация, ръководена от Гоце Делчев, Даме Груев; избухва Илинденско-преображенското въстание. Отново мъки и терор! В района на Зарово действуват и гръцки националистически чети, наречени андарты, чиято прицелна точка е това важно гнездо на българщината. Те тероризират населението, грабят, палат, убиват българи в района. Зарово организи-

ра по свой начин защитата си.

Радостта от обявяване на Балканската освободителна война е неопишуема, Възторжено заровци посрещат четите на VII рилска дивизия. Кой с каквото може помага на войската, което прави дълбоко впечатление на войници и офицери. Скоро възторгът се сменя с печал. Започва Междусъюзническата война през 1913 г. и тревожното съобщение да напуснат китното Зарово се разнася мълниеносно. Зарово, което дотогава е предизвиквало завистта и гнева на гърци и гъркомани, сега става мишена за гръцката войска. След изстрелите на оръдията следва палеж, в чиито пламъци изгарят и няколко немощни жители на селото.

Първоначално паниката обхваща населението след стрелбата на гръцката артилерия срещу селото. Кой каквото може в момента да взема, взема и тръгва. Суматохата се увеличава към Демирхисар, където се пуска слух, че наближава гръцка артилерия. Мнозина прерязват въжетата с багажа, а дори имало жени, които в страха и объркването са захвърляли своите деца. Някои от тях вземат отстъпващите български войници.

Пропъдените заровци обръщат тъжен поглед към милия роден край, зарязват домове, ниви, покъщнини и добитък и на дълга върволица се нареждат в бежанския поток на път към свободните предели на майка България. Установяват се първоначално в гр.Самоков в различни обществени и частни помещения, най-вече в Железарското училище. В 1914 г. започва разселването им, защото южняците заровци не могат да устоят на планинския климат, а и нещо ги тегли на юг близо до границата, та като духне "белия вятър", да отвори пътя надолу. А и правителството дава разрешение да се пръснат. Едни заминават към Гюмюрджина, други към Пловдив, Хасково и пр.

Като добри земеделски стопани основната маса се отправя за земя и топлина по течението на р.Струма. Част от тях спират в гр.Г.Джумая, (днес Благоевград). Но земята и тук е оскъдна, затова остават сравнително по-малко семейства, главно занаятчий. Основната маса се установява в с. Крупник и с.Г.Белица (сега Илинденци), защото тези селища са обезлюдени от напусналите ги турци (или помохамеданчени българи). Малка част се отправя за с.Склаве, Мелник и други селища на Санданска околия. Имало някои, които отиват в Петрич, но се връщат в Белица. Част от тях се заселват и в Тракия.

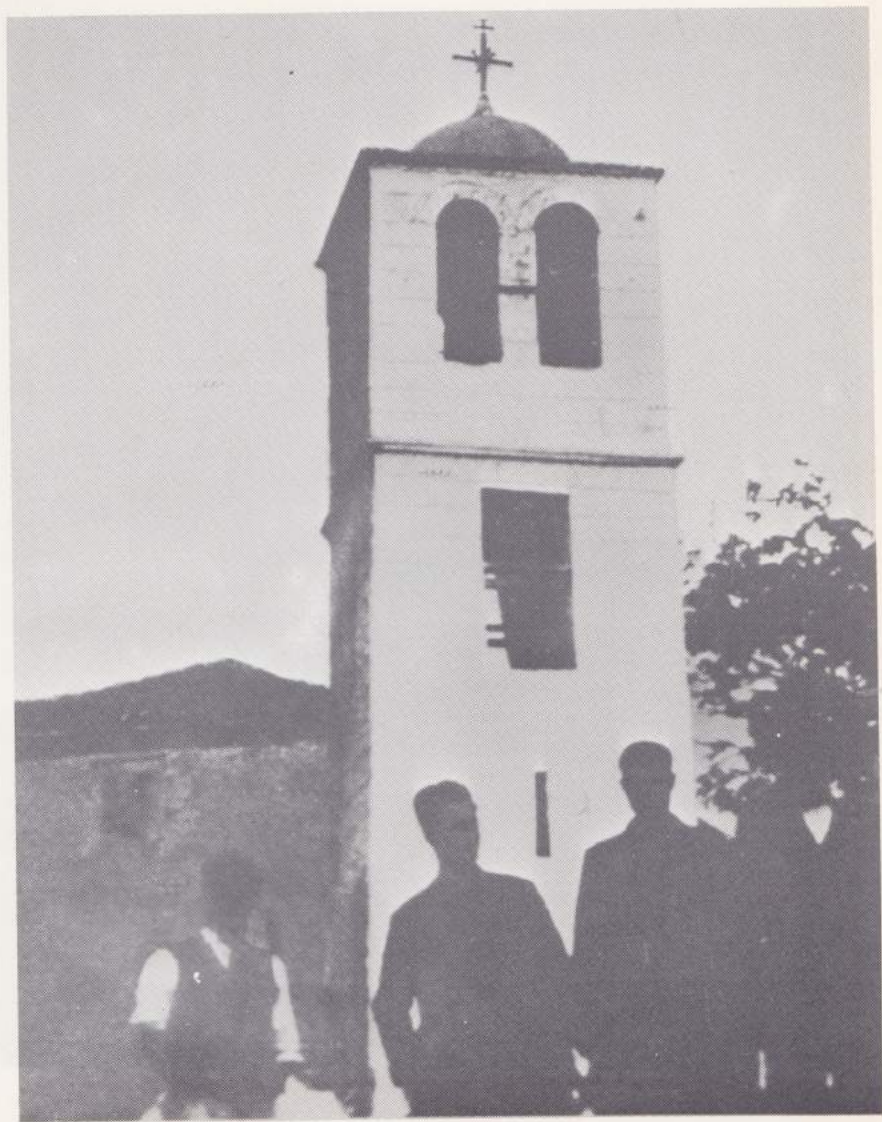
Предприемчивите заровалии правят силно впечатление със своето трудолюбие, сговорчивост и инициативност (това забелязва и А.Попстоилов при посещението си в с.Крупник и с.Белица през октомври 1927 год.). Не е случайно, че заровци са в основата на създадената през 1921 год. в с.Г.Белица, Светиврачко, партийна организация, която развива активна дейност за сплотяване на трудещите се, за включването им в обществено-политическите борби, за подпомагане гладуващите в Поволжието, в изборите и т.н. Начело са Коста Сандев (по-късно септемвриец, командир на бойна група в Горноджумайския въстанически отряд, убит по най-жесток начин заедно със заровена Ангел Киров и други въстаници), учителят Петър Попгеоргиев, Ангел Хотев и завърналият се от "печалба" в Америка негов брат Георги, братята Младен и Тодор Мавродиеви и др. (Вж. Ив.Делев, Светли пътища, С., 1974, с.21.)

През същата година в Горноджумайската гимназия се изгражда марксихески кръжок, в който участвуват и заровници, а през славните дни на Септември 1923 год. въстаници са и заровците: Ангел Немцов, Илия Ушаков, Ангел Бар-

бутов, Георги Димитров, Андон Кенелов, Лазар Кирлиев и Георги Билев. В затвора през 1924 год. попада Илия Ушаков, а през страшните априлски дни на 1925 год. в Г.Джумая са арестувани членовете на ученическия марксистически кръжок и прогресивните заровци Георги Граменов, Андон Мусов, Илия Пасков, Вангел Рупов, Иван Рупов и др. Настава провал в Светиврачко през 1934 г. Десет заровци изпитват репресиите на монархофашистката власт и получават тежки присъди. В затворите, лагерите и черните роти попадат много заровци. Затворени са Ангел Хотев, Хрисана Граменова и др., а две години Иван Делев живее в смъртна опасност, уединен в килия с надпис "Смъртен". Освен тях в антифашистката борба взема участие и Кирил Граменов като партизанин от отряд "Никола Калъпчиев" и участник в Отечествената война като помощник-командир на полк.

След победата на социалистическата революция у нас се създадоха условия за изява на пословичното трудолюбие, скромност, честност и находчивост на старите заровци и техните потомци, които вземат активно участие не само в укрепването на народната власт, а и в цялостния възход на родината – Народна република България.

К. Д.

Църквата на село Зарово. Единствено оцелялата сграда след опепеляването на селото през Междусъюзническата война.

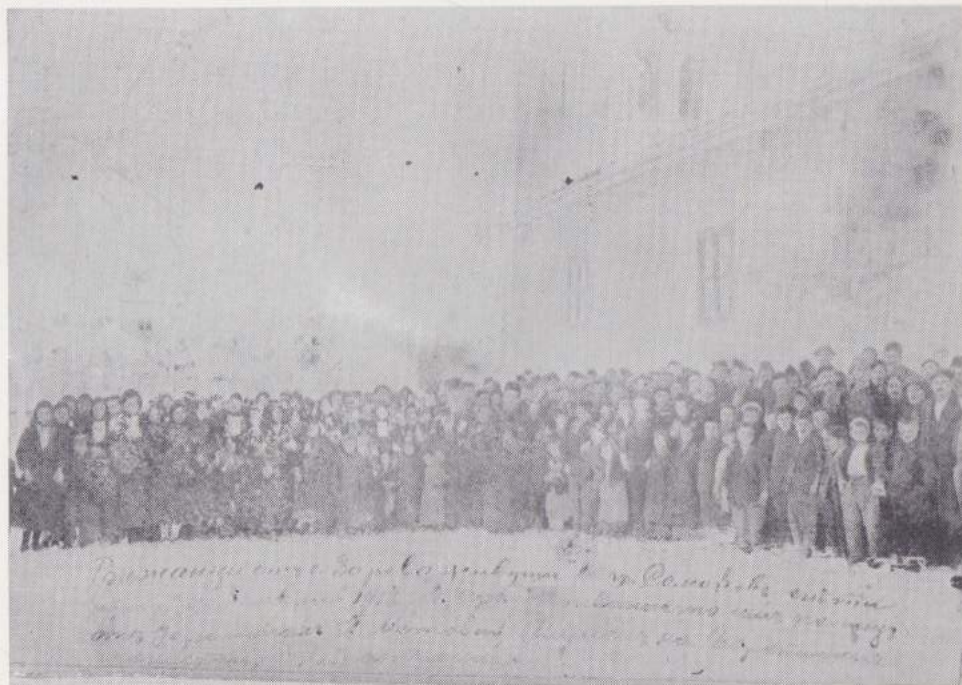
Александър Коюмджиев, учител — революционер,
борец за освобождението на българския народ.
Четник на войводата Христо Чернопеев. Убит в
Малешевската планина.

Охридски митрополит Методий (с мирско име Георги Щерев) отровен от гърците през 1909 г. Погребан в двора на черквата "Св. Климент" в Охрид.

Архимандрит Хаджи Методий. Виден родолюбец и благодетел. През 1900 г. е управител на Сярската българска епархия, по-късно игумен на Черепишкия манастир.

Бежанци заровци в Самоков през 1913 г.

Годеници от с. Зарово в традиционна местна носия.

Димитър Канайков, последен кмет на селото със
семейството си (снимка от 1915г.).

Коста Сандев — комунист, член на Окръжния комитет, командир на IV бойна група от Горноджумайския въстанически отряд. Убит в Септемврийското въстание 1923 г.

Ангел Кирков - секретар на градския синдикален
съвет на тютюневите работници в гр. Г.Джумая.
Убит в Септемврийското въстание 1923 г.

Заровска комисия в Солун пред "Беаз куле" във
връзка със спогодбата Молв - Кафандарис

Заровски моми - 8 май 1932 г. с модерно облекло и прическа.

Заровско хоро по време на събора в гр. Г.Джумая
през 1932 г.

Заровши пред къщата на Граменови в гр. Г.Джумая - 1932 г.

Наградени заровци от Г.Джумая на прегледа на художествената самодейност през 1950 г.

Заровска фолклорна група от с. Илинденци, ръководена от Ангел Хотев /1956 г./.

Първата земляческа среща на заровци в Благоевград, 1968 г.

Зарово

Положението на селото
и съседните

На северозапад от гр. Селва, на разстояние около 45 километра, се намира в източната околност село Зарово, разположено на едно възвишение откъм южните на Карадзели или Крива планина. По границата на сел. от с. Негово, на из. от с. Богородица, на юж. от с. Висока и на сел. от с. Берово и р. Богданов. Всички гранични села в Българска, се излизат на Берово, източно село. Общото население на селото възлиза на 5000 души. Заровският път почти цялото население

-132-

Унищожението на Зарово
и разпръсване на населението му. Загубата на селото.

Във турския войска, през 16 юни 1913, турските войски завариха се оръдия да обстрелят Зарово, без да се мислело обаче български войски в него, но се целеше да го разорат. Отъ шотландски и турски били дубини в киджара на Ангел Трънкови две деца, единият на 6 години и другият на 18 години, разположили. Единият Трънкови Бедри и Стойков Ангелови Рубова, разположили няколко души, други се подготвили

Местоположение, съседни села, етнически състав .. (с.1)

Унищожение на Зарово и разпръсване на населението му (с.132)

имена: Βασιανὰ οὐρε,
Γαρδύη, Γυμνὸς γράβιανός,
Γουγανὰ (ρ.), Γόλμα (ρ.),
Γυλβγὰ, Γαβανὰ πικρὸς πα-
δάκ, Γολανὰ κόρη, Γι-
λνὸς κρυδ, Γρεννὸς, Γρυ-
δάρικος κρυδ, Γυδέρκα,
Γυδέρκων κλάδην, Γυ-
μνιτὸν κόρη, Γουγανὰ
Κόρη, Γραντὸν γρά-
δινὰ, Γρύνος κρυδ, Γρε-
κάρκα, Γυλνὸν γάκκα,
Μεφ κρυδ, Κάννις γρ-
γὸ, Καραγανόλκα, Κα-
κιδόλκα, Καρνίζον
κρυδ, Κελ-πένε, Κέρν
κρυδ, Κέρν γαντὸν,
Κυζὸ, Κέρν κρυδ, Μεφ-
τιτὸν κρυδ, Λιμὰ, Λο-
νάρκὸς γράβιανός, Μαχὸν
λίμκα, Μάρικα πόντ-
κὰ, Μαρίκα (ρ.), Μαμά-
βανὰ ἀκὰ, Μαράνικα,

[illegible]

1. *Polypodium*
 2. *Polypodium*
 3. *Polypodium*
 4. *Polypodium*
 5. *Polypodium*
 6. *Polypodium*
 7. *Polypodium*
 8. *Polypodium*
 9. *Polypodium*
 10. *Polypodium*
 11. *Polypodium*
 12. *Polypodium*
 13. *Polypodium*
 14. *Polypodium*
 15. *Polypodium*
 16. *Polypodium*
 17. *Polypodium*
 18. *Polypodium*
 19. *Polypodium*
 20. *Polypodium*
 21. *Polypodium*
 22. *Polypodium*
 23. *Polypodium*
 24. *Polypodium*
 25. *Polypodium*
 26. *Polypodium*
 27. *Polypodium*
 28. *Polypodium*
 29. *Polypodium*
 30. *Polypodium*
 31. *Polypodium*
 32. *Polypodium*
 33. *Polypodium*
 34. *Polypodium*
 35. *Polypodium*
 36. *Polypodium*
 37. *Polypodium*
 38. *Polypodium*
 39. *Polypodium*
 40. *Polypodium*
 41. *Polypodium*
 42. *Polypodium*
 43. *Polypodium*
 44. *Polypodium*
 45. *Polypodium*
 46. *Polypodium*
 47. *Polypodium*
 48. *Polypodium*
 49. *Polypodium*
 50. *Polypodium*
 51. *Polypodium*
 52. *Polypodium*
 53. *Polypodium*
 54. *Polypodium*
 55. *Polypodium*
 56. *Polypodium*
 57. *Polypodium*
 58. *Polypodium*
 59. *Polypodium*
 60. *Polypodium*
 61. *Polypodium*
 62. *Polypodium*
 63. *Polypodium*
 64. *Polypodium*
 65. *Polypodium*
 66. *Polypodium*
 67. *Polypodium*
 68. *Polypodium*
 69. *Polypodium*
 70. *Polypodium*
 71. *Polypodium*
 72. *Polypodium*
 73. *Polypodium*
 74. *Polypodium*
 75. *Polypodium*
 76. *Polypodium*
 77. *Polypodium*
 78. *Polypodium*
 79. *Polypodium*
 80. *Polypodium*
 81. *Polypodium*
 82. *Polypodium*
 83. *Polypodium*
 84. *Polypodium*
 85. *Polypodium*
 86. *Polypodium*
 87. *Polypodium*
 88. *Polypodium*
 89. *Polypodium*
 90. *Polypodium*
 91. *Polypodium*
 92. *Polypodium*
 93. *Polypodium*
 94. *Polypodium*
 95. *Polypodium*
 96. *Polypodium*
 97. *Polypodium*
 98. *Polypodium*
 99. *Polypodium*
 100. *Polypodium*

Отпаче само Зарво
излежда на тоякъв зракъ,

Местности, предадени с особеностите на знаковата система на Антон Попстоилов (2-3)

"От далече село Зарово изглежда на малък градец" (с.3)

стили още когато се дружи-
роуѣ около църквата, от-
носно свързана и още
много по-важно да читател
за ратно училище, за
материята еднѣ. И въ
Зарово възраздането по-
ва от служителите на
църквата. През 1834
год. се съградил църква-
та "Св. Царя" въ За-
рово. Още когато въ
нея се служило по гръц-
ки езикъ, но обикно-
вено свателство въ
време на служба св-
щенството е преведен
и на старобългар-
ски езикъ. Такава
практика е била въ-
ведена и въ близкото
село Келоване.¹⁾ Тукъ
му е извършено да свателство
и да наредено за

1) Вж. Автобиография на
архимандритъ Иона Младрава,
в: "Киев. Вѣстникъ" XVIII (Септ.,
1933) кн. I, стр. 82 и др.

Възраздането самоотста-
ние на македонски
български ~~български~~
~~български~~, а чинено:
през 1852 год. архимандритъ
Хаджи Тодаръ Божур-
ски от с. Кочанково (в.
Вардарско) некои съ-
трѣсенъ бунтъ на бъл-
гарски езикъ свател-
ство, а въ сѣдини по-
диръ него приобщилъ
религиозно неутрално
свателство. ²⁾ Тукъ
бунтъ на български
езикъ, итерно неут-
рално, Евстахиъ Кирпа-
вич от с. Коланъ
(Солунско) при излизане
на Вардаръ 3). Спо-
менаванъ тукъ това, за
да изтъкне, че вързо-
дотеро на заровци е
самобитно, неподказано
имъ свателство, а по сват

2) Вж. мѣста сътруд. Архи-
мандритъ Хаджи Тодаръ
Божуровски, в: "Обзоръ Българ-
I" (София, 1917) кн. II, стр. 578 и.

"... и в Зарово възраздането почва от служителите на
църквата" (с.44)..." Възраздането на заровци е самобитно,
неподказано им от вън ..." (с.45)

приятел, който по доволно
 въ Българското училище
 и му върхува български
 дух, който го посвѣтъ-
 ванъ да замѣтнѣ въ
 селото проучното дѣла-
 нѣ се българско. Подарѣ-
 му и една българска
 китурка. Като се забв-
 нѣ въ селото, разбѣра-
 вѣ на сѣдмѣтъ, кои
 дѣцата въ Кукушъ, как-
 вото чѣти въ китурѣтъ,
 всѣмъ разбѣрали, нѣмъ
 и той всѣмъ разбѣрае.
 Той не сѣрива въ разбѣ-
 си отъ видѣно въ Ку-
 кушъ и поимѣе да со-
 вори на сѣдмѣтъ и
 отъ да изработи про-
 чето училище на Бѣл-
 гарско, за да могатъ
 да разбѣратъ дѣцата
 чѣти, каквото чѣтатъ

на не дѣтѣ. Като раз-
 работилъ въ сѣдмѣ-
 нѣтъ Петъръ, като
 видѣлъ, че българитѣ
 въ Селѣ отъговаря
 отъ сѣдмѣтъ отъмѣна,
 той и се прикѣпѣ
 нѣмъ заедно ^{на сѣдмѣтъ} нѣмѣ-
 чинѣ свѣтъ. Мѣ.
 Мандукаровъ и висо-
 чинѣ свѣтъ. Мѣ.
 Ангеловъ, като сѣ-
 нѣмъ смѣритѣмъ сѣ-
 цѣнѣмъ, и бѣтъ да ме-
 данъ ^{мѣ} разбѣратъ ^{мѣ}
 нѣмъ въ Селѣ,
 като познали нѣмъ,
 на 1 сѣптември 1873
 год. рѣшили вода ^{въ} Бѣл-
 гарскѣтъ клѣтъ ¹. Отъ
 Селѣ свѣтъ. Петъръ
 бѣмъ нѣмѣмъ отъ
 1) Мандукаровъ на архива.
 Мѣ. Мандукаровъ, 92 сѣ.

По примера на Кукуш родолюбивите заровалии водят борба
 за българско училище, "за да могат да разбират дѣцата им
 каквото четат ..." (стр.47)

Екзархията, то го изпра-
щаме с мисията при
в Цариград при П.
Р. Славейков, и която
се познавае като
(допуска се въ "Мисия-
та" въ Солун). Ето
како препоръчително
писмо е издала Солун-
ската Българска общи-
на на свещ. Георги,
за да сподели подпо-
мка на мисията, който ще
го ще приведе:

"Солунската Бъл-
гарска община провади
на Негово Благочестие-
ство свещениците
откъдето свещ. Георги
до селите-та отъ Не-
говане, Висока, Суха,
Киселин, Бялава,
Ладина, Каванара,
Хороки, Сароново

Богородица, Кудан-кю,
Лелетих, Ан-Бунар,
Хад-Баша, Ново-Село,
Градобор, Митрица,
Сараиурово и Микиме-
во се мислят, които
та е протегнала да про-
сва за присъединение-то
своє с Бълг. Екзархия,
прикасающа въ да по-
тежатъ въ сѣ дѣла въ,
които сами приидатъ
и поддържатъ селите-
та отъ Зарово, Мѣсто-
во, Худунар, М. Хайдар,
Саманли, Хорман-кю,
Шамли-Брагли и Абар-
ли.

"Пока се дава кодан-
ному отъ господарю П.
Георги, за да послужи
прѣдъ селите-та отъ
Солунската Българ-
хия, какъ община-
та го е прѣтича.

Свещеник Георги Плянгов бил изпращан "с мисия в Цари-
град при П.Р.Славейков". Ето какво препоръчително пис-
мо е издала Солунската българска община на свещ.Георги
..." (стр.57)

1 Солун, 1872 г. юний 12."

Махзарата е така:

„Кий Господи-ѣт цр-
тади отъ Българскій-ѣт
Народъ въ Солунск-ѣт ѣв-
хѣхъ, нахѣдѣхъ се до се-
годе духовното управе-
нїе на Солунскѣхъ мнѣро-
политъ, прѣданихъ и вѣ-
рны подданихъ на Н.
М. Величество, Имѣй-
мий-ѣтъ Канъ Царъ и
Патїко, понаеа црѣхъ
мѣстѣхъ-ѣхъ годинъ се
издаде Высокѣ Царскѣ
Ферманъ, който прогласи
право-ѣта на
нашій-ѣтъ Народъ и въ
който въ 10-ѣй мѣ-
вастъ козвѣ: „Бѣто
взобѣхъ, мѣта дѣ-ѣт

мѣстѣхъ, въ православни
Българе да желаѣхъ да
се съединѣхъ на Б. Екзар-
хїѣхъ, црѣхъ се дозволя-
ва.“ — Цитируе црѣс-
лѣнно управенїе, че на-
мѣ-ѣто населенїе въ
Епархїѣхъ-ѣта ни на-
мѣхъ дѣ-ѣт трѣтинѣхъ,
единодушно жѣлаемъ
присъединенїе-ѣто ѣ на
Българскѣхъ Екзархатъ,
вторѣхъ издѣдѣнїѣхъ
Царскѣхъ Ферманъ, да
жесѣхъ (присъединенїе)
върноподанихъ себѣхъ
мѣстѣхъ В. Вис. да
блѣговолѣхъ да го при-
нае. Това, кѣто
просиѣхъ отъ В. Вис. въ
Бѣвкарѣхъ сѣздаѣ, ѣсѣ-
мѣхъ въ Солунъ на 13
февруара 1872г.

Слѣдѣхъ 29 мѣсар.

Извадки от царския Ферман и махзара

" ... Гдето вообще има две-те третины с православни
българе да желаят да ся съединят на Б.Екзархия, ще им се
дозволява" (стр.59)

" ... Епархията ни надминува две-те третины, едино-
душно жѣлаемъ присъединение-ѣто ѣ на Българскѣхъ Екзархатъ
..." (с.60)

со радостъ върхове да от-
парадватъ похвално-то
постоянство на състра-
нитъ единородни Лепри-
гани (или както босаре
ли вика Епископи) да
да не признаватъ ис-
каня-та отъ владиц-тъв
си Золдани. Но намерена
е похвално за намеритъ
состри и ние нѣкогиче
да не спазватъ редер-тъ
за дри-тъ надбуди, що
народ-тъ тека отъ раз-
бѣденіе-то на нѣз брѣдъ.
Но и за насъ нѣма ли нѣ-
колко да се нѣматъ? И
нѣ не ли сме бугари! Бѣ-
да се дойде-тъ-тъ ви
бѣне зѣбровилъ насъ сѣра-
маси-тъ, Защо сме на
високо нѣро, по коя при-
гана добихме и насъ-то
Висока, отъ онѣ не може

отъ отъкоу доу, дѣка и
нахорда во дѣтисрѣ-тъ
Солуна да нѣ вѣде. Ими
и нѣе по наша сирани-тъ,
като бугари нѣ сме, сто
що нахордихме.

И онѣ нѣмѣ още отбѣри-
ма бугарско уличие, повесе
отъ нѣкогиче-то да вѣдѣе
да ли бѣдѣ-тъ-тъ по коя-то
бѣрвене уличие-то ни,
сирѣчъ догитованіе-то ни
хрижа уличие бѣне при-
гана нѣкоу чанда-та ни
не нѣпрѣдѣваха во сѣра-
зовани-то, или нѣкоу
дуга? Вандишно-то обѣе
мѣтираніе на уличие-тъ
на уличие-то ни нѣвѣе
нѣрѣн-та. Бѣда-та нѣ
на единъ падитъ озгортъ
се надѣха прѣдъ нѣмѣ
нѣ нѣнѣкѣ отъкоу, колко

А. Попстоилов представя интересната дописка на височани,
в която се срещат старобългарски думи като: разбѣденіе-
то, гленда, пѣнтѣт, чандата, напредѣваха, ензик

во джипишата на то-
ва-тѣ помислихъ повече
не можахъ никакъ да
напредувамъ по редиколу-
ство-то на ушко-то
учителъ. Но се харно и добро,
но таа година родителъ из-
ка учителъ-тѣ ни во Сяр-
дѣка го главиха за българ-
скій учителъ и пѣвецъ во
църквата-та св. Антоний,
та сѣга не знаеме на каква
стока ќе паднеме, зато
како досегашни-тѣ ни
учители, ако не много ученъ,
обаче народенъ и ревностенъ,
едва ли ќе најдѣме.

и Второ по поправка
Височани-тѣ е согласи-то
со което сѣка се уште и
не припомена Соудски-тѣ

1) Пози учителъ се казваа Зри-
стодулъ Бучински од Висока. Тоа
вредуваа по ридициотъ од урѣка
на Бучински и прогледнаа нѣко-
вѣра во урѣка на Бучински
(вж. Мѣстобитица и вж. 84-85
стр. 1).

како Бучин-тѣ и прогледнаа
како Неодимъ. Тоаа брѣ
мѣнаа догледнаа во Сяр
за тѣхъ мѣнаа ка-
дѣна-та на Н. Прв. дѣ-
вѣнѣтѣ ни и оправда
ни прѣти во село-то
да се гледатъ работѣ.
Тоа Неодимъ тѣхъ поведе
по сѣлата нѣко не му
даваа нишѣ, а сѣла-тѣ
и сѣла-тѣ, Новосело, До-
таа, Лѣново, Лѣва-то-
ба-та, Дрѣнѣво, Мѣ-
ни-та (Нѣва), Мѣ-
ни-та и дрѣ-тѣ по високѣ
рѣкѣ, сѣ Неодимъ до
Сяр, за да се забавува
по село-то од Неодимъ
и (на дѣна-та ка-
дѣна-та), со кѣтѣ сѣ се
мѣнаа да ги на-
да да го припомена
и да му дадеа до-
на-тѣ-тѣ, сѣ, сѣ, сѣ,

Височани пишат: "То се харно и добро, но таа година ни
зеха учителът ни во Сяр, дека го главиха за българскій
учителъ и пѣвецъ во църквата св. Антоний, па сега незнаме
на каква стока ќе паднеме, зато като досегашниот ни учи-
тель, ако не много учен, обаче народен и ревностен, ед-
ва ли ќе најдѣме ..." (с. 76)

грабването на саваната:
и св. Власко, Висока е
най първо саваната ми,
када първият път, отка-
то е протознатът мисли-
дринен, отка ми протоз-
то що саваната, на ност
ке Висока и тил, ност
може да се чине ност
честе."

"Неофитът разбра, то
курда бже да си върне
свободата първият сав-
машка Висока. Оке ас-
траи първият и ност
Висока-та да ходата
от него. Оттук се, от
побората уетат, на не
могат да ходата даго
Никаква работа не е
каме. Сетят праи
вор-та са со дикон-та
да работат ност, да-
щото не протоз
ка-та. Оттук ност
хат-та, който ност

с направен за ност
Висока-та со ност
се Висока ност со
от ност, Каго Висока, на
Никак не е протоз
не со саваната.

"Неофитът протоз
Висока-та ност и
Висока, що ако ходата
ке му се Висока-та
ност, да не се саваната
ност е до ност
ност-та епископ-та
ност, каго да ност
ност му е ност
Висока-та дого да
Висока; ност со
саваната-та, даго ност
ност-та Висока-та ност
ност ност, на него ност
Побората ност, ност
както се ност
Висока-та Малака, и ност
ност да го му ност
по ност-та ност на
Народно-то Свободно
ност-та, да ност

Напрегната е била борбата между патриаршията в лицето на владиката Неофит и българското население от "сиромашка Висока" (стр.78)

иже поддържат само отъ
разни велиции, които
бѣха се събрали тога, —
не збравяе за други нѣщо,
но за насъ, во Свѣтъ —
Норонъ за това и поддър-
жати отъ френскіи-и
американскіи, за приѣз
спроведливо за председа-
вателни, на поддържан
нижнѣтъ рѣшениѣ, ко-
народна урещенка волъ.
По вѣд прѣдметъ, които
се царскіи-та волъ, нѣ
се приѣма-не отъ уредба
збрѣвни, които отъ
царска имперіа не изне-
затѣ отъ народно им съб-
раніе во Ватиканъ, се
во които се се председа-
вателне. Овѣд които
поддържана неможе-
на Киркото, председавалъ,
когда когдѣ на отъ
Мѣждѣнниѣ (пѣловъ Мѣ-
кѣдѣнниѣ), овѣд които

азъ дѣлѣмъ за приѣзъ и рѣ-
шениѣ-та на това събраніе,
во което си председавателне
онѣ, и отъ е имперіи-не
на-та на църкѣ-то уредъ,
когда нѣмѣ, и кожда нѣ
поддържанъ се збрѣвни
увереніе се бахуване
и нагъ главнѣ-то на по
тѣжване, но прѣдъ не-
гова благодарствена и на-
родославна волъ Нѣмѣ-
не да върване? — „Е това,
сакати! които и дѣлѣмъ бѣ-
гарски! се отговори епископъ,
сакати-та, които за се са
прѣдѣленъ на добро-то, ко-
то Великата църква майка-
та Ви се гриже да
ви чине, па ке си загуби-
те секакви добрини, и
ке се роснѣ отъ коренѣ!“
„Нѣ, имперіа-то добро не
текане отъ имперіа-та на
църкѣ-та В. Църкѣ-та. Секо-
добро нѣ по текане отъ
имперіа-то на Прѣдѣ-
нѣ-то на П. Вел. Имперіа-та,

А. Попстоилов цитира: " ... Е глави, глави! големи и де-
бели бугарски! се отговори епископъ, сакате да се съпро-
тивите на доброто, което Великата църква майката Ви се
гриже да ви чине, па ке си загубите секакви добрини."

не презира в Крива-паланка
държавата като данносербова
Салунга, Крива-паланка поддан-
нича и няколко още Цин-
дори, а не според-та
Салунга, Салунга етар-
айд-та не се отиде за
това нито, и първо нито
села от Анат. Аотур-нос
за него. Обаче како се
отиде в села-та и в
паре-та, от град-та не
се се бърсаша на подобно
дъло.

„Настоятелство на
държавата ми пріеко един
миср от Българска Пчела.
Даром изпрати от на-
стоятелство-то в Салунга,
но не знае кой е босв-
ишк-та-та му. Кой да е
обаче, щло село му обен-
бураче нате-то обидна
рение и признаелност
за повенуване-то му. По-
оре и един родител от
Сърб ми изпрати даро

един миср от Салунга,
кому изелихте по едно и
много нате-то благодарие
и признаелност. Желая
обаче, щло благодарие-то
на един родител да не
е извено само в Крива-
паланка, но и в общо-то на
род-та-та, ние извено-
ване и пръв благодар-
ност обща на всички-та
ни признаелност, кои-
то до сега не знаехме били,
нито вярта вистина на
най-та-та си език.

„Всичко е от Бугара за-
мисли да върнат вистина
ни-то си извено-та
та „Българска Пчела“
Българска страна“.

Поми дотона е отне-
сана ^{държавна поща} ~~държавна поща~~
от проф. Датона в
сърбското списание
„Крива-паланка“ (Заради
(Заради, 1865)

1/ 18471-474 а-р.

Радостта е голяма при получаване на списание "Пчела" и
вестник "Съветник", написани на "майчин език" (стр.87)

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

Христо Вакарелски . Моето познанство с Антон Попстоилов.....	5
Костадин Л.Динчев . Антон Попстоилов и неговото изследване на село Зарово	7

С Е Л О З А Р О В О , С О Л У Н С К О

I. Положение, граници и големина	27
II. Историко-етнографски преглед	29
III. Поминък. Храна	37
IV. Църковно-училищно дело	38
V. Обществено-политически и просветни дейци ...	47
VI. Говор. Примери с , , ...	51
Образи. Народни песни	70
Народна приказка	75
VII. Унищожение на Зарово и разпръсване на населението му. Заселването му	76
VIII. Поименен списък на заровските семейства в днешните им поселища	82

П Р И Л О Ж Е Н И Я

Зарово и заровци – кратки исторически сведения ...	123
Снимки на Зарово и заровци	129
Факсимилета от ръкописа на Антон Попстоилов	142
Народни песни и приказка от с.Зарово	144

Антон Попстоилов

СЕЛО ЗАРОВО , СОЛУНСКО

Историко-Фолклорно и езиковедско изследване

Съставителство и редакция Костадин Л. Динчев

Художник Данаил Донков

Калиграфия, нотопис и карта Цончо Войников

Коректор Любен Иванов

Технически редактор Богдан Лазаров

Машинопис Цветана Попиванова

Код 19 9535177231
5014-30-79

Формат 1/16 х 60-84 печатни коли 10.5

Тираж 3500 излязло от печат

Дадено за печат 1.VI.1979. 31.VIII.1979.

Разпространение - ведомствено, бесплатно

Печатница при Софийския университет
"Климент Охридски"